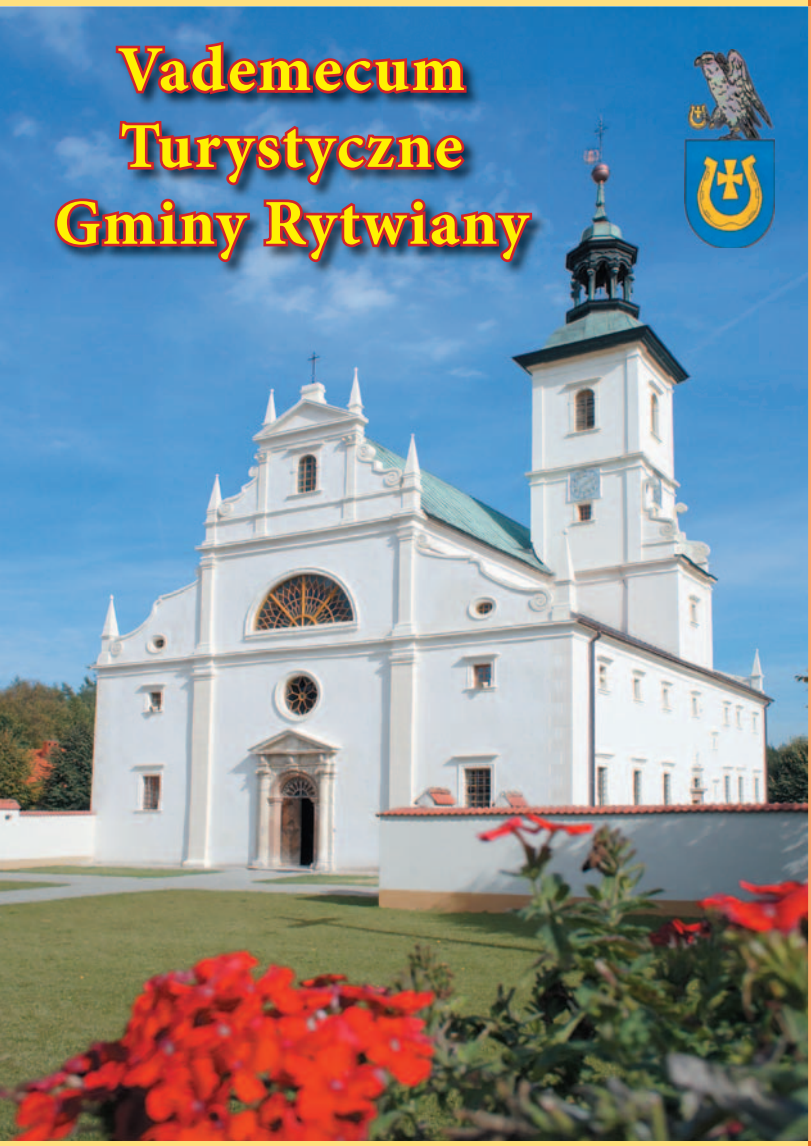
Vademecum Turystyczne Gminy Rytwiany



Vademecum Turystyczne Gminy Rytwiany

Rytwiany/Skarżysko-Kamienna 2014

opracowanie tekstów: Krzysztof Adam Śliwa
współpraca: Marianna Stryszowska, Ewa Maciejska
zdjęcia: Krzysztof Adam Śliwa, archiwum Urzędu Gminy Rytwiany
opracowanie graficzne i skład: Krzysztof Adam Śliwa









„Operacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007 - 2014, w ramach działania 413 Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju dla małych projektów, tj. operacji, które nie odpowiadają warunkom przyznania pomocy w ramach działań Osi 3 ale przyczyniaja się do osiagnięcia celów tej osi."

Wydawnictwo Świętokrzyskie
ELIPSA
Skarżysko-Kamienna
tel. kom. 607-383-304
www.elipsakielce.pl

Wydanie I

Wszelkie prawa zastrzeżone

ISBN 978–83–60145–68–5

SPIS TREŚCI:

4 WSTĘP
11 ATRAKCJE TURYSTYCZNE
11 Pustelnia Złotego Lasu
22 Kapliczka MB Fatimskiej
22 Dąb Trzybratek
23 Zamek
32 Spacerkiem przez wieki – śladami wybitnych właścicieli dóbr rytwiańskich
38 Pałac Radziwiłłów
42 Dom i Biblioteka Sichowska
46 Kościół w Strzegomiu
50 Rezerwat przyrody „Dziki Staw"
52 POZOSTAŁE OBIEKTY
52 Ochronka w Rytwianach
53 Gorzelnia
55 Cegielnia
57 INNE ATRAKCJE
57 Mały wodospad w Rytwianach
58 Młyn na rzece Czarnej w miejscowości Grobla
61 Stowarzyszenie Lotnicze Rytwiany
62 Kajakiem z Rytwian do Połańca
65 Pomniki Walk i Męczeństwa na terenie Gminy Rytwiany
66 Kapliczki
68 SOŁECTWA
68 Rytwiany
71 Strzegom
73 Strzegomek
74 Kłoda
75 Szczeka
76 Niedziałki
77 Ruda
78 Sichów Mały
78 Sydzyna
79 Sichów Duży
80 Podborek
81 Pacanówka
81 Święcica
82 Tuklęcz i Gaj Święcicki
83 Grobla
84 Rytwiański karp i wino z winnicy Carolus
85 Łowisko dla wędkarzy
85 Koła łowieckie
86 SZLAKI TURYSTYCZNE
90 AGROTURYSTYKA
92 INFORMACJE PRAKTYCZNE
96 BIBLIOGRAFIA



Siedziba Urzędu Gminy Rytwiany (fot. K. Śliwa)

Gmina leży w południowo-wschodniej części województwa świętokrzyskiego, po obu stronach drogi wojewódzkiej nr 764 o znaczeniu regionalnym, prowadzącej z Kielc przez Staszów do Połańca, łączącej gminę z ośrodkiem powiatowym. Na trasie tej drogi usytuowana jest gminna wieś Rytwiany oraz w kolejności: Kłoda, Szczeka i Niedziałki.

Inna droga wojewódzka Nr 765 Jędrzejów – Szydłów – Staszów – Osiek przebiega przez niewielki obszar gminy, w jej północno-wschodnim krańcu, w miejscowości Wiśniówka łączy się z drogą powiatową, która prowadzi do miejscowości Strzegomek i Strzegom oraz Niekrasów (gmina Osiek), gdzie łączy się z drogą krajową Nr 79.




RYTWIANY
kier. Kielce
ul. Długa
ul. Staszowska
ul. Golejowska
ul. Golejowska
ul. Kolejowa
ul. Polna
ul. Piaskowa
ul. Partyzantów
ul. Poprzeczna
ul. T. Kościuszki
ul. Słoneczna
ul. Boczna
ul. Bat. Chłopskich
ul. Kolejowa
ul. Łąkowa
ul. Wiejska
ul. Krótka
ul. Wąska
ul. Armii Krajowej
ul. Cegielnia
ul. Klasztorna
ul. Szkolna
ul. Kościelna
ul. Artura Radziwiłła
ul. Palscowa
ul. Kwiatkowa
ul. Sandomierska
kier. Luszyca
ul. Nowy
ul. Leśna
ul. Leśna
ul. Polaniecka
rz. Czarna
kier. Grobla
kier. Polaniec
kier. Kłoda
LEGENDA:
1 - Urząd Gminy, Posterunek Policji
2 - Ochotnicza Straż Pożarna, Urząd Pocztowy, Biblioteka,
3 - VARMIL
4 - Cegielnia
5 - Klasztor Pokamedulski z XVII w., Pustelnia Złotego Lasu
6 - Bank Spółdzielczy
7 - Kościół
8 - Apteka
9 - Ośrodek Zdrowia
10 - TRANS-POM
11 - Zespół Szkół Ogólnokształcących
12 - Hotel Rytwiany
13 - Gminna Spółdzielnia
14 - Kaplica
15 - Ruiny Zamku z XV w.
Stawy Rybne
Droga wojewódzka
Droga powiatowa
Droga gminna
Tory kolejowe



Fontanna na skwerze przy Urzędzie Gminy (fot. A. Czerwiec)

Gmina zajmuje obszar 126 km², liczy 6500 mieszkańców i sąsiaduje z gminami Osiek, Oleśnica, Łubnice, Staszów i Połaniec.

Lasy w gminie Rytwiany stanowią 48 % jej powierzchni – 6135 ha, z czego lasy publiczne – 5183 ha. Są zróżnicowane pod względem rodzaju drzewostanu, wieku, zwartości i rodzaju poszycia, co wpływa na ich wartość gospodarczą i przydatność dla funkcji rekreacyjnych. Przeważa drzewostan sosnowy, a uzupełnieniem są dęby, jodły, modrzewie, brzozy i olchy.

Część Lasów Państwowych posiada status lasów ochronnych – na terenie gminy są to lasy stanowiące cenne fragmenty rodzimej przyrody, ostoje zwierząt chronionych czy lasy wodochronne.



Lasy w Sichowie Małym (fot. Hubert Woś)

Największe obszary lasów ochronnych znajdują się w kompleksach lasów pomiędzy Sydzyną, a Kłodą i Rudą, na wschód od zabytkowego klasztoru w stronę Rytwian, na północ i wschód od kompleksu stawów w Rytwianach, na terenie Natura 2000 „Kras Staszowski" oraz na północ od Strzegomka i Strzegomia – wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 765.

Na obszarze gminy zlokalizowany jest obszar Natura 2000 – Ostoja Kras Staszowski – obszar występowania lasów liściastych, borów (w tym borów mieszanych) oraz siedlisk wodno-błotnych powstałych w lejkach krasowych. Obszar obejmuje naturowe typy siedlisk oraz gatunki chronione i zagrożone w skali regionu i kraju. Stwierdzono występowanie aż 12 typów siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej.

Na terenie gminy zlokalizowane są 2 zespoły przyrodniczo-krajobrazowe:

– „Tarczyn"– obszar porośnięty starodrzewem sosnowo-dębowym w wieku 160-200 lat o powierzchni 3,60 ha;

– „Rytwiany" – zbiorowisko leśne grądu z drzewostanem dębowo-grabowym z domieszką lipy, położone w bezpośrednim sąsiedztwie zabytkowego klasztoru o powierzchni 2,25 ha.

Na obszarze rezerwatu „Dziki Staw" znajduje się potorfowe jezioro o powierzchni 2,9 ha z otaczającą je łąką oraz ponad 200 letni las modrzewiowy – okazy modrzewia europejskiego o wymiarach sięgających 35 m wysokości i 50 cm średnicy.

Należy wspomnieć ponadto o parkach przypałacowych w Sichowie Dużym oraz w Rytwianach, w których znajduje się liczny starodrzew w tym gatunki egzotyczne.



„Dziki Staw"

FAUNA

Gmina położona jest w ważnym Południowo-Centralnym korytarzu ekologicznym. Kilkadziesiąt gatunków ptaków wodno-błotnych wykorzystuje rzekę Wisłę i jej dopływy jako szlak sezonowych wędrówek i ciąg dogodnych miejsc postoju. W okresie zimowym jest też miejscem zimowania dużych zgrupowań kaczek i mew oraz pochodzących ze Skandynawii traczy, gągołów i nurów.



Łabędź na rytwiańskich stawach

W lasach Skarbu Państwa wyznaczona została strefa ochronna wokół siedliska orła bielika zatwierdzona przez Ministra Środowiska. Wokół jego gniazd utworzono strefy ochronne: w promieniu około 200 m – strefę ścisłej ochrony całorocznej oraz w promieniu około 500 m strefę ochrony okresowej. Obszar gniazdowania orła bielika, jako dane o charakterze wrażliwym, celowo i świadomie nie został ujawniony.

W lasach rytwiańskich spotykane gatunki zwierząt to: łosie, jelenie, sarny, daniele, muflony, dziki, lisy, zające, jenoty, borsuki, kuny, bażanty i kuropatwy.

Na rzece Wschodniej stwierdzono występowanie 12 gatunków ryb reprezentowanych przez 320 osobników. W składzie gatunkowym ichtiofauny dominuje zdecydowanie płoć przed okoniem, szczupakiem i kiełbiem.

Na odcinku środkowym i dolnym rzeki Czarnej w składzie ilościowym ichtiofauny przeważa kiełb przed kleniem, ślizem i jelcem oraz słonecznicą.

Wartości krajobrazowe gminy tworzy naturalny, ukształtowany przez człowieka ekosystem – las. Ukształtowanie terenu – niewielkie spadki i wzniesienia zawężają wgląd w horyzont do kilku miejsc.

Najcenniejszymi z nich są:
– wgląd ze wzniesienia przy kościele w Strzegomiu,
– ze wzniesienia przy cmentarzu w Strzegomiu,
– z alei lipowej w Sichowie Dużym,
– z drogi przed bramą zespołu folwarcznego w Sichowie Dużym.

Do ważnych odsłonięć widokowych zalicza się:
– widok z parku przypałacowego w Rytwianach w stronę istniejących tu kiedyś sadów owocowych, widok z drogi biegnącej z Kłody w stronę Rudy na malownicze pola i zadrzewienia śródpolne.

Krajobrazów otwartych, pełnych przestrzeni jest więc stosunkowo niedużo i stanowią one typowo wiejski pejzaż.



Rytwiańskie lasy

Krajobrazy leśne, stanowią najlepszą wizytówkę gminy, z całą swoją fizjonomią – różnorodnością drzewostanu pod względem gatunkowym i wiekowym, przejrzystością lasu, różnorodnością siedlisk przyrodniczych, chronionych egzemplarzy o charakterze pomnikowym, występowaniem zbiorników wodnych, polan, a także bogactw zabytków architektury. Te wglądy krajobrazowe oparte na cechach charakterystycznych, niepowtarzalnych oddają charakter i autentyczność Ziemi Rytwiańskiej.

ZASOBY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Zachowane obiekty zabytkowe znajdujące się na terenie gminy pochodzą z kilku okresów historycznych. Najstarszym zabytkiem są gotyckie ruiny zamku datowane na koniec XIV w. / początek XV w., którego fundatorem był kasztelan radomski Klemens z Mokrska.



Rytwiany – ruiny zamku

Z końca XVI i początku XVII wieku pochodzą dwa kolejne zabytki: drewniany kościół w Strzegomiu p.w. Matki Bożej Bolesnej i dawny zespół klasztorny kamedułów z I. poł. XVII w. zlokalizowany w głębi rytwiańskich lasów zwany „Pustelnią Złotego Lasu".



Strzegom – kościół (fot. K. Śliwa)

Kolejna grupa zabytków to zespoły pałacowo-parkowe znajdujące się w Sichowie Dużym i Rytwianach. Zespół w Sichowie Dużym powstał pod koniec XVIII w. jako siedziba rodu Potockich, a młodszy zespół w Rytwianach powstał w I poł. XIX w. dla rodziny Radziwiłłów. Listę najważniejszych zabytków z terenu gminy uzupełniają dwa cmentarze z Rytwian i Strzegomia, młyn i dom młynarza z Grobli z końca XIX w. oraz mogiły powstańców styczniowych z 1863 r. i zbiorowe mogiły wojenne z 1942 r.



Sichów Duży –
„Dom i Biblioteka Sichowska" (fot. K. Śliwa)

Oddzielną grupą obiektów są liczne stanowiska archeologiczne zlokalizowane głównie w środkowej i północnej części gminy.

ATRAKCJE TURYSTYCZNE

Pustelnia Złotego Lasu



XVII-wieczny kościół pokamedulski w Rytwianach (fot. G. Majsak)

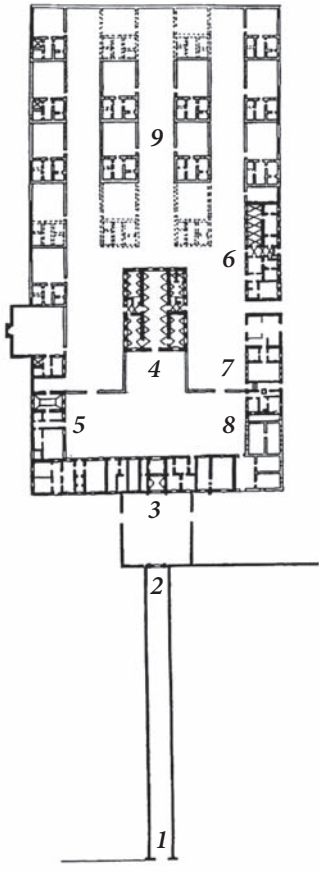
Historia tego miejsca rozpoczyna się od 1617 roku, kiedy to zatwierdzono fundację wojewody krakowskiego – Jana Magnusa Tęczyńskiego na rzecz Ojców Kamedułów. Właściciel okolicznych dóbr sprowadził braci i ufundował im kościół, klasztor oraz domki. Dnia 27 września 1637 roku, biskup krakowski Tomasz Oborski konsekrował świątynię pod wezwaniem Zwiastowania Najświętszej Marii Panny. Wtedy to nadano klasztorowi miano Eremus Silvae Aureae – czyli Pustelnia Złotego Lasu, w której mnisi przebywali 201 lat.



Jedna z barokowych bram prowadzących do Pustelni Złotego Lasu (fot. K. Śliwa)

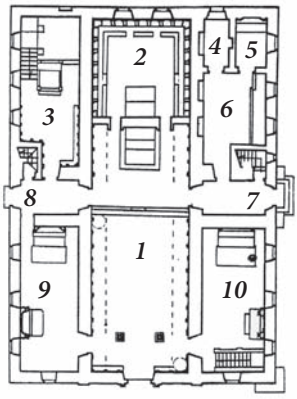
Do klasztoru prowadzi droga wiodąca przez trzy bramy symbolizujące trzy wtajemniczenia w życie eremickie kamedułów. W centrum całego założenia znajduje się świątynia jako ośrodek duchowego życia mnichów.

Plan zabudowań klasztornych



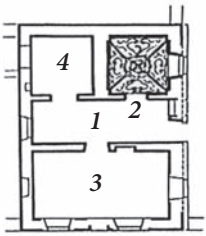
1. Brama I 2. Brama II
3. Furta klasztorna 4. Kościół
5. Foresteria z refektarzem
6. Dom braci konwersów
7. Kuchnia ze studnią 8. Apteka
9. Domki pustelnicze

Plan kościoła



1. Nawa główna –
dawny chór mnichów
2. Nawa z ołtarzem
3. Kapitularz
z grobowcem Radziwiłłów
4. Lawaterz 5. Konfesjonał
6. Zakrystia
7. Wejście na galeryjkę południową
8. Wejście na galeryjkę północną
9. Kaplica św. Jana Chrzciciela
10. Kaplica św. Romualda

Plan domku



1. Sień
2. Kaplica
3. Pomieszczenie
mieszkalne
4. Drewutnia



Furta klasztorna (fot. K. Śliwa)

Przed kościołem od zachodniej strony usytuowane są trzy skrzydła klasztoru. W skrzydle płn.-zach. znajdował się domek fundatora i dom gościnny z refektarzem dla jego rodziny i gości (na uwagę zasługuje piękny sztukatorski wystrój pochodzący z połowy XVII w.). W skrzydle zachodnim cele gościnne dla gości pustelników.



Dziedziniec klasztorny (fot. K. Śliwa)

W skrzydle płd.-zach. cele furtiana i szafarza oraz zielarska apteka. W skrzydle południowym m.in. kuchnia (odbudowana) i refektarz dla gości z zachowaną do dziś studnią i XIX-wiecznym mechanizmem do czerpania wody. W ostatnim budynku tego skrzydła była infirmeria oraz cele braci konwersów (kamedułów bez święceń kapłańskich). Za odbudowanym murem klauzurowym stało dwanaście domków pustelniczych kamedułów.



Refektarz ze studnią (fot. K. Śliwa)

Obecnie na poddaszu budynków okalających dziedziniec znajdują się pokoje dla turystów i gości oraz kaplica, na parterze refektarz i sale spotkań.

Kościół jest orientowany, to znaczy ułożony na osi wschód–zachód. Jego wnętrze to prawdziwy skarbiec sztuki XVII wieku. Składają się na niego obrazy oraz ścienne malowidła autorstwa ojca Venante de Subiaco – włoskie-



Kościół – nawa główna (fot. K. Śliwa)

go malarza i przeora zakonu w latach 1629–1632, a także znajdujące się w budynku przyklasztornym, tzw. Eremie Tęczyńskiego, dekoracje stiukowe wykonane przez Giovanni Battistę Falconiego. Sama bryła świątyni jest niezwykle prosta, surowa i proporcjonalna w swym kształcie. Na szczególną uwagę zasługuje elewacja i wieża.

W kryptach pod kościołem znajdują się groby zakonników, w kapitularzu grobowiec rodziny Radziwiłłów, w podziemiach kaplicy p.w. św. Romualda sarkofag Stanisława Łukasza Opalińskiego.

Ciekawostką jest ukryta w jednej z klasztornych szaf tajemnicza woskowa rzeźba – pośmiertna maska chłopki, z pochodzenia Włoszki – Dziulanki, ukochanej magnata Opalińskiego.



Budynek kościoła pokamedulskiego w Rytwianach (fot. K. Śliwa)

Klasztor Pokamedulski w Rytwianach to jedyny, powszechnie dostępny tego typu klasztor w Polsce, który zachował się w stanie najbardziej zbliżonym do pierwotnej, siedemnastowiecznej formy.

Marianna Dziulanka

Według jednej z wersji Marianna Dziulanka pracowała jako pokojówka na dworze Opalińskich. Była to podobno piękna i mądra kobieta. Zapewne te przymioty spowodowały, iż doszło do romansu między nią i Stanisławem Łukaszem Opalińskim, który zdecydował się na tajne małżeństwo. W tamtych czasach był to niesamowity mezalians. Natomiast według innej wersji kobieta ta pochodziła z rodu Fortunów ze wsi Szczeka i jako młoda dziewczyna oddana została na wychowanie Franciszkowi Kossowskiemu, zarządcy folwarku w owej wsi, należącej do Opalińskich. Tam właśnie poznał ją Stanisław Łukasz. Tak jak i w poprzedniej wersji miał nawiązać z nią romans i pojąć za żonę. Przed ślubem z inicjatywy Opalińskich zmieniono nazwisko dziewczyny na Dziulanka. Podobno mąż obdarował ją majątkiem w Zegrzu pod Warszawą. Małżeństwo to trwało kilka lat, a po bezpotomnej śmierci Marianny, zrozpaczony magnat zlecił odlanie jej postaci w wosku. Znajdująca się w rytwiańskim klasztorze figura ma trzysta lat.



Pośmiertna figura woskowa Marianny Dziulanki, znajdująca się w jednej z szaf w rytwiańskim klasztorze (fot. K. Śliwa)



Krypta z sarkofagiem Stanisława Łukasza Opalińskiego (1674–1704) (fot. K. Śliwa)



Kościół – kapitularz (fot. K. Śliwa)



Kościół – kaplica św. Romualda i św. Benedykta (fot. K. Śliwa)



Kościół – organy (fot. K. Śliwa)



Niegdysiejsze pomieszczenia chóru zakonnego, tzw. stalle (fot. K. Śliwa)

Dawna pustelnia skrywająca tajemnice kamedułów dziś staje się azylem dla uciekających od hałaśliwego świata. Obecnie kompleks Pustelni to:

– zabytkowy kościół, który nie jest parafią, ale pełni funkcję rektoratu, czyli samodzielnej placówki duszpasterskiej bez przynależnej grupy wiernych.

– Centrum Terapeutyczne SpeS, ośrodek relaksacyjno–kontemplacyjny oferujący szeroką gamę usług dla „współczesnych pustelników", pragnących wyciszenia i odpoczynku.



Kościół

– Galeria Kamedulska, muzeum prezentujące eksponaty świadczące o kamedulskiej przeszłości Pustelni oraz miejsce na organizowanie wystaw okolicznościowych. Jedną z nich jest wystawa pamiątek związanych z pontyfikatem papieża Jana Pawła II.

– Biblioteka, w nawiązaniu do kamedulskiej tradycji, gromadzi księgozbiór, który udostępniony gościom Pustelni, pozwala poszerzyć wiedzę o historii miejsca i miło spędzić czas.



Sala papieska w muzeum Galerii Kamedulskiej (fot. K. Śliwa)

– ogrody klasztorne, teren rekreacyjno-użytkowy w nawiązaniu do jego dawnych funkcji zapewnia z jednej strony atrakcyjną infrastrukturę wypoczynkową z oczkiem wodnym i fontanną, altanami, ławeczkami, alejkami i zielenią, a z drugiej dostarcza do kuchni ekologicznych owoców i warzyw, a także kwiatów i ziół.



Erem od strony ogrodu (fot. G. Majsak)

– Muzeum serialu „Czarne chmury", niewielka sala na piętrze kościoła, do której prowadzą kręte schody. Twórcy serialu wykorzystali to pomieszczenie na sceny z refektarza klasztornego. Dziś podziwiamy oryginalne wnętrza, pozostałe po filmie eksponaty, fotosy i rekwizyty oraz wiele pamiątek z Benefisu, który odbył się z okazji 40-lecia nagrywania serialu w dniach 28-29 września 2013 r. Możemy tu oglądać figury głównych bohaterów oraz replikę czarnego powozu Poczty Elektorskiej.



Muzeum „Czarnych chmur" (fot. K. Śliwa)



Muzeum „Czarnych chmur" (fot. K. Śliwa)



28–29 wrzesień 2013 r. 40-lecie nagrywania serialu „Czarne chmury" w plenerach klasztornych (fot. K. Śliwa)
Zdjęcie dolne: druga od lewej Elżbieta Starostecka (aktorka, odtwórczyni roli Anny Ostrowskiej), trzeci od lewej: Leonard Pietraszak (aktor, odtwórca roli Pułkownika Krzysztofa Dowgirda), czwarty od lewej: Włodzimierz Korcz (muzyk, kompozytor, prywatnie: mąż Elżbiety Starosteckiej)

Kapliczka MB Fatimskiej

W rytwiańskim lesie, 600 m na północ od klasztoru znajduje się **drewniana kapliczka Matki Bożej Fatimskiej**. Stoją przed nią drewniane ławeczki oraz krzyż. Przy kaplicy bije źródło zdrowej i orzeźwiającej wody zwane Browarkiem. W środku kapliczki znajduje się figurka MB Fatimskiej.



Leśna kapliczka Matki Bożej Fatimskiej nieopodal klasztoru pokamedulskiego (fot. K. Śliwa)

Dąb Trzybratek

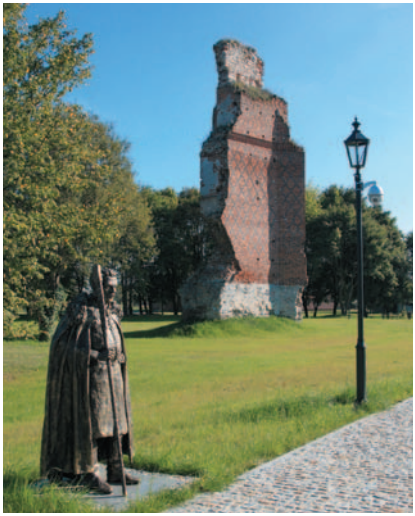
300 m od kapliczki MB Fatimskiej znajdziemy **pomnik przyrody – Dąb Trzybratek**. Jest to dąb bezszypułkowy (Quercus petraea). W drodze do niego mijamy las mieszany, a do samego drzewa prowadzi drewniana kładka. Otoczony drewnianym płotkiem Trzybratek, rośnie w otoczeniu sosen, a jego podłożem jest ściółka leśna. Drzewo liczy około 130 lat, jego obwód wynosi 1,30 m, wysokość 27 m, a rozpiętość korony to około 20 m.



Dąb Trzybratek (fot. K. Śliwa)

Zamek

Będąc w Rytwianach należy wybrać się do miejsca, na którym niegdyś stał **zamek**, sięgający swoją historią późnego średniowiecza. Jego pozostałości można zobaczyć w centrum miejscowości, w rozlewisku rzeki Czarnej.



Ruiny zamku w Rytwianach (fot. K. Śliwa)

Dziś z zamku rytwiańskiego ocalał jedynie wysoki na kilkanaście metrów narożnik z przyporą, świadczący o dużych rozmiarach obiektu oraz resztki murów obwodowych i fundamentów budynków, odsłonięte dzięki wycięciu roślinności porastającej teren zamkowy. Obok płynie rzeka Czarna, z której zasilana była fosa zamkowa. Zarys zamku, niestety, jest już mało czytelny. Przypuszczalnie składał się z dwóch dużych budynków mieszkalnych, ułożonych równolegle od strony północnej i południowej. Każdy budynek miał trzy kondygnacje plus jedną podziemną.Północny był większy – o długości dochodzącej do 50 m. Jego zewnętrzna ściana była północnym murem zamku. Z trzech pozostałych stron obiekt otoczony był murem obwodowym. Brama wjazdowa z mostem zwodzonym usytuowana była od wschodu. Z zachowanego narożnika łączącego skrzydła południowe i zachodnie można wywnioskować, że dolna część warowni zbudowana była z kamieni wapiennych, natomiast górna z cegły – zendrówki, tworzącej bardzo ładny, ozdobny fryz. Od wewnątrz widoczne są ślady podziałów na kondygnacje (widoczne gniazda belek stropowych) oraz pozostałości tynków.

Materiałów archiwalnych dotyczących rytwiańskiego zamku jest bardzo mało. Najstarszy zanotowany widok zamku, niestety będącego



Widok zamku z około 1850 r. (rys. T. Chrząński)

już w ruinie, i to w stanie niezbyt odbiegającym od dzisiejszego widoku, zanotował Teodor Chrząński. Był on jednym z rysowników – współpracowników znanego archeologa i numizmatyka Kazimierza Stronczyńskiego, stojącego na czele specjalnej delegacji rządowej, której w 1844 r. powierzono ewidencję zabytków terenu Królestwa Polskiego.

Nie istnieją niestety żadne materiały kartograficzne dotyczące samego zamku. Większość badaczy podawała jedynie ogólne informacje o powstaniu zamku i jego fundatorze.

Pierwsza wzmianka o zamku pochodzi z 1397 roku, kiedy to warownia była przedmiotem sporu w rodzie Jelitczyków. Wówczas to Klemens Mokrski, kasztelan radomski domagał się oddania zamku przez Małgorzatę, wdowę po Paszku z Rytwian. I to właśnie Klemensa Mokrskiego uważa się za fundatora murowanego zamku, który miał powstać najpóźniej w końcu XIV w.

Rozbudowy zamku rytwiańskiego dokonał Wojciech Jastrzębiec z Łubnic jeszcze przed rokiem 1436. Był on arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski, autorem gramatyki łacińskiej i posiadaczem wielkiej fortuny. Przed zamkiem zaś wystawił drewnianą kaplicę p.w. Św. Wojciecha, nad która opiekę sprawowali zakonnicy z Beszowej.



Fragment detalu architektonicznego (zapewne tralki, XVII w.) na terenie zamku wg fotografii T. Przypkowskiego z 1951 r.



Zrewitalizowany teren wokół ruin zamku (G. Majsak)

Arcybiskup Wojciech Jastrzębiec powierzył zarząd nad rytwiańskimi włościami oraz zamkiem swojemu bratankowi Deresławowi, a w perspektywie jedynemu spadkobiercy dóbr. Postać Deresława warta jest komentarza. Deresław znany był w Polsce jako postać niezwykle barwna. Był jednym ze studentów Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie studiował razem ze słynnym kronikarzem dziejów Polski Janem Długoszem. Jego ciekawe życie, niefortunny romans z Eufemią, córką księcia Bolesława Mazowieckiego, który przysporzył mu sporo kłopotów, stały się kanwą powieści historycznej Teodora Tomasza Jeża pt. „Dersław z Rytwian". Aby przypodobać się przyszłej wybrance oraz przyszłemu teściowi, Deresław potrzebował pieniędzy. Pewnej nocy napadł więc na kościół w Beszowej i wykradł z niego pokaźną ilość srebra. Arcybiskup Wojciech Jastrzębiec nie zamierzał puścić płazem występku swego bratanka. Dlatego też wybrał się pod zamek w Rytwianach, by odebrać zrabowane



Zrewitalizowany teren wokół ruin zamku w jesiennych barwach

kosztowności. Deresław wystawił na zamkowe mury armaty i wycelował je w kierunku przybyłego pod zamek stryja. Wojciech Jastrzębiec wycofał się. Postanowił wydziedziczyć niewdzięcznego bratanka. Cały więc majątek arcybiskup zapisał drugiemu bratankowi, Janowi, który przyjął przydomek Rytwiański. Z małżeństwa Deresława i Eufemii ostatecznie nic nie wyszło. Zbyt biedny Deresław nie był atrakcyjną partią dla swojej wybranki.

Deresław uczestniczył w wielu zbrojnych wyprawach, szukając w ten sposób dochodów. Służył m.in. Władysławowi Jagiellończykowi oraz Kazimierzowi Jagiellończykowi, otrzymując w zamian we władanie m.in. zaszczytną i prestiżową kasztelanię krakowską. Kiedy w 1471 r. wycofał się z życia politycznego, osiadł w Rytwianach, gdzie zmarł ok. 1477 r. Po okresie władania zamkiem rytwiańskim przez Kurozwęckich, Łaskich, Zborowskich, historia zapisała Tęczyńskich, jako kolejnych właścicieli Rytwian.



Jan Tęczyński (K. Śliwa)

Warto przyjrzeć się bliżej przedstawicielom tego rodu, ponieważ odegrali oni ważną rolę w historii rytwiańskiego zamku. To za czasów Jana Tęczyńskiego (biogram str. 33), mecenasa kultury, podróżnika, gruntownie wykształconego (studiował m.in. we Włoszech u samego Galileusza), o szerokich zainteresowaniach humanistycznych, Rytwiany przeżywały najlepszy okres świetności w swoich dziejach. Z prowincjonalnego dworu stały się ośrodkiem dworskiej kultury, znanym i cenionym w skali europejskiej. Jan Tęczyński otworzył zamek w Rytwianach dla ludzi pióra, oferując gościnę m.in.: Janowi Andrzejowi Morsztynowi, politykowi i czołowemu poecie polskiego baroku, Walerianowi Otwinowskiemu, podczaszemu sandomierskiemu, poecie, tłumaczowi, Piotrowi Kochanowskiemu (bratankowi Jana Kochanowskiego), który dedykował mu

przekład „Jerozolimy wyzwolonej" Torquata Tasso. To dzięki staraniom Jana Tęczyńskiego, Jan Brożek, profesor Uniwersytetu Krakowskiego, także goszczący na zamku w Rytwianach, był w latach 1632–52 proboszczem staszowskiej parafii.



Łukasz Opaliński

Równie chlubną kartę w dziejach rytwiańskiego zamku zapisał zięć Jana Tęczyńskiego – Łukasz Opaliński (1612–1662, biogram str. 33), najwybitniejszy właściciel dóbr rytwiańskich, marszałek, a także pisarz i tłumacz. Starannie wykształcony w zachodnich uczelniach, należał do jednych z najbardziej światłych i wybitnych jednostek swoich czasów. Uznawany był za człowieka prawego i wzorowego obywatela. Jego wielką życiową pasję stanowiły książki. Zastałą w Rytwianach bibliotekę powiększył o swój księgozbiór, który stale poszerzał. Utrzymywał kontakty bibliofilskie z całą niemal Europą, co skutkowało tym, że Łukasz Opaliński otrzymywał najświeższe pozycje wydawnicze, a także darowizny i podarunki w tym zakresie. Dzięki niemu rytwiańska biblioteka znana była jako jedna z największych prywatnych kolekcji w Europie! Sam również pisał, choć w niewielkich, bibliofilskich nakładach. Wykazywał przy tym szerokie zainteresowania i umiejętności, pisał bowiem zarówno traktaty filozoficzne, jak również teksty satyryczne.

Łukasz Opaliński okazał się również gorącym patriotą. W czasie Potopu Szwedzkiego skutecznie bronił zamku rytwiańskiego przed najazdem wojsk Rakoczego. Dzięki temu cenna rytwiańska biblioteka ocalała, choć sam zamek został nadwyrężony szwedzkim atakiem.

Kamila Szuster w pracy p.t. „Biblioteka Łukasza Opalińskiego" pisze: „Biblioteka Łukasza Opalińskiego stanowi w dziejach kultury polskiej XVII w. zjawisko ciekawe. Potwierdza ono nasze związki z Zachodem, próbę recepcji myśli zachodnioeuropejskiej zarówno w dziedzinie nauk humanistycznych, jak i ścisłych. Właściciel księgozbioru, wychowany na wzorach klasycznych, usiłował ogarnąć całokształt wiedzy, sięgnąć do różnych jej zdobyczy w wielu dziedzinach…".

Po śmierci marszałka koronnego Łukasza Opalińskiego (pochowany został w rytwiańskim klasztorze) znaczenie dóbr rytwiańskich oraz zamku rytwiańskiego znacznie osłabło. Majątek przejęła wdowa po nim, Izabela z Tęczyńskich. Niestety umarła w krótkim czasie po mężu, w roku 1668, a po jej śmierci rozgorzały głośne i smutne kłótnie synów Łukasza, Jana i Stanisława, o majątek. Ich spór został rozstrzygnięty dopiero po czterech latach kontraktem, na mocy którego nastąpił podział majątku. Bibliotekę po połowie otrzymali bracia, nie uczestniczyła w tym podziale siostra Zofia. Od tego momentu księgozbiór nie był powiększany i pełnił jedynie funkcję ozdoby rezydencji (część książek z księgozbioru Łukasza Opalińskiego, która została przejęta w późniejszym okresie przez rodzinę Czartoryskich, jest obecnie przechowywana w Bibliotece Muzeum Książąt Czartoryskich w Krakowie. Egzemplarze z kolekcji bibliofila posiada również Biblioteka Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich we Wrocławiu).



Stanisław Opaliński (K. Śliwa)

Dobra rytwiańskie przeszły w ręce Jana Opalińskiego, następnie Stanisława (biogram str. 34), który jako ostatni zamieszkiwał w zamku. Właśnie na zamku rytwiańskim, Stanisław Opaliński wydawał dokumenty datowane na rok 1679.

Sam zamek w tym czasie nie odpowiadał już wymaganiom nowych właścicieli, którzy nie myśleli o jego odbudowie lub prze-

budowie. Być może stanowił dla nich już tylko mroczną, zimną, gotycką budowlę? Stanisław Opaliński podjął decyzję o przenosinach do dworu w Łubnicach.

Podupadający zamek w Rytwianach otrzymał poważny cios ze strony wojsk szwedzkich, podczas tzw. wojny północnej (lata 1700–1721). Wtedy to właśnie został on doszczętnie splądrowany przez najeźdźców poszukujących zamkowych skarbów i kosztowności.



Ruiny zamku (fot. K. Śliwa)

Rytwiański zamek były jeszcze kwaterą dla Tadeusza Kościuszki (biogram str. 36), podczas marszu ze Staszowa do Połańca. 7 maja 1794 r. cofające się polskie oddziały stoczyły tu bitwę z korpusem Iwana Denisowa.

Po tym okresie gotycki, obronny zamek powoli przestał istnieć. Potoccy, kolejni właściciele rytwiańskich włości doprowadzili niemal do całkowitej rozbiórki budowli.

Jak wynika z dokumentów, będący już w bardzo złym stanie technicznym rytwiański zamek, był jeszcze użytkowany w 1808 r. Na jego terenie odbywały się spory cechu sukienniczego.

Czy wiesz, że ...

Dwa ostatnie rody, tj. Potoccy i Radziwiłłowie w XIX i w pierwszej połowie XX wieku zmienili oblicze Rytwian. Przez wiele dziesiątków lat w czasach rządów Potockich i Radziwiłłów w Rytwianach i okolicach funkcjonowały zakłady przemysłu rolnego. W latach 1853-1855 zbudowano cukrownię. Na jej potrzeby uruchomiono wydobycie torfu z bogatych pokładów w Golejowie (dziś pamiątką po tym okresie są urokliwe jeziorka okolone leśną otuliną). Około połowy XIX w. Potoccy założyli tez w Rytwianach fabrykę wyrobów z terakoty. Wytwórnia ta wypuszczała na wysokim poziomie artystycznym wyroby ceramiczne. Były to nie tylko naczynia (talerze, patery) ale także lichtarze, wazony,

figurki i bibeloty. Produkty sygnowane były m.in. herbem Pilawa (Potockich) i napisem Rytwiany. Wykonane były z glinek niepolewanych lub z polewą (najczęściej) w kolorze ciepłego brązu.

W 1919 r. książę Maciej Radziwiłł założył warsztaty naprawcze do obsługi technicznej licznych zakładów produkcyjnych. Cukrownia produkowała cukier dobrej jakości do 1925 r. W okresie kampanii cukrowniczej pracowało w niej około 500 osób.

Przemysłowe Rytwiany w I połowie XX w. to również tartak, cegielnia, elektrownia, a także gorzelnia i młyn na Czarnej.

W 1986 r. przeprowadzono badania archeologiczne pod kierunkiem Michała Proksy. Nie pozwoliły one jednak na pełne odtworzenie wyglądu zamku.

Pozostały do dziś narożnik zamku rytwiańskiego, słynnej niegdyś w kraju i Europie magnackiej rezydencji, pozwala przypuszczać, że była to imponująca, trzykondygnacyjna budowla, osadzona w rozlewiskach rzeki Czarnej, mająca spełniać funkcje obronne w systemie nizinnym. Reasumując opis ruin rytwiańskiego zamku, można byłoby zakończyć wypowiedzią Wawrzyńca Surowieckiego z 1810 r., odnosząca się do zamku rawskiego: ”Stoi teraz poszarpany od psotnej ręki, dowodząc zarazem wielkości swych twórców i nikczemności ich potomków”.



Zrewitalizowany teren wokół ruin zamku (K. Śliwa)

Gmina Rytwiany zrealizowała projekt pn: „Zagospodarowanie terenu wokół zamku w miejscowości Rytwiany - II etap". Zadanie dofinansowane zostało z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2007-2013 w wysokości 60%.

Zagospodarowanie objęło m.in.: budowę alejek spacerowych z kostki granitowej, budowę kładki nad rowem odwadniającym, wykonanie oświetlenia terenu, urządzenie terenu wokół zbiornika przeciwpożarowego, w tym budowę podestu z kładką, regulację rowów odwadniających, założenie monitoringu, uporządkowanie terenu, urządzenie zieleni, budowę placu zabaw, montaż ławek parkowych, ustawienie atrakcji turystycznej w formie 12 figur postaci związanych z historią Rytwian. Uwiecznione zostały postacie: Wojciecha Jastrzębca, Łukasza Opalińskiego, Hieronima Łaskiego, Tadeusza Kościuszki, Artura Radziwiłła, Artura Potockiego, Stanisława Opalińskiego, Dersława z Rytwian, Klemensa z Mokrska, Elżbiety Sieniawskiej, Zofii Sieniawskiej, Jana Tęczyńskiego.

Od sierpnia 2014 r. teren wokół pozostałości rytwiańskiego zamku jest dostępny dla mieszkańców oraz osób odwiedzających Gminę Rytwiany.



Zrewitalizowany teren wokół ruin zamku (G. Majsak)

Spacerkiem przez wieki
– śladami wybitnych właścicieli dóbr rytwiańskich

1. Klemens z Mokrska herbu Jelita, kasztelan radomski w latach 1388–1419, blisko związany z królem Kazimierzem Wielkim. Za panowania Władysława Jagiełły organizował pospolite ruszenie z terenu kasztelani radomskiej do udziału w bitwie pod Grunwaldem. Klemensa Mokrskiego uważa się za fundatora murowanego zamku nad rzeką Czarną w Rytwianach, w roku 1397 w dokumentach widnieje zapis o należącym do niego „castrum Rytwiany".



Klemens z Mokrska (fot. K. Śliwa)

2. Wojciech Jastrzębiec herbu własnego – ur. ok. 1362 w Łubnicach, zm. 1436 r. w Mnichowicach, pochowany w Beszowej – arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski od 1423-1436, biskup krakowski 1412-1423 i poznański 1399-1412, kanclerz koronny. Autor gramatyki łacińskiej. Od spadkobierców Mikołaja z Kurowa kupił Łubnice, Rytwiany, Staszów. W Rytwianach przed 1436 rokiem rozbudował już wcześniej istniejący zamek. Zarząd Rytwian Wojciech Jastrzębiec powierzył Dersławowi – swojemu bratankowi, kiedy jednak ten mu się sprzeniewierzył, ograbiając stryja, został przez niego wydziedziczony, a majątek, w tym Rytwiany, przepisał bratu Dersława, Janowi.



Wojciech Jastrzębiec (fot. K. Śliwa)



Dersław z Rytwian (fot. K. Śliwa)

3. Der**sław z Rytwian** herbu Jastrzębiec (ur.1409 r. – zm. 1477r.) – bratanek arcybiskupa Wojciecha Jastrzębca. Studiował na Uniwersytecie Krakowskim (w 1428 r. figurował w spisie studentów). Jednym z jego towarzyszy był późniejszy wielki historyk i kronikarz Jan Długosz. Dersław w młodości był niezłym zawadiaką i awanturnikiem, w latach późniejszych znacznie się ustatkował. Służył królom – Władysławowi Jagiellończykowi, później Kazimierzowi Jagiellończykowi. Za wierną służbę obdarzony przez Kazimierza Jagiellończyka tytułami kasztelana rozperskiego, wojewody sieradzkiego, sandomierskiego, krakowskiego oraz kasztelana krakowskiego. Niepowodzenia militarne: klęska pod Chojnicami w walce z Czechami w 1468 r. i nieudana wyprawa węgierska w 1471 r. spowodowały wycofanie się Dersława z życia politycznego. Osiadł wówczas w Rytwianach.



Hieronimi Łaski (fot. K. Śliwa)

4. Hiernim Łaski herbu Korab (ur. 1496 r. – zm. 22 grudnia 1541 r.) polski polityk, dyplomata w służbie Polski, Węgier i Habsburgów, wojewoda sieradzki. Biegle władał włoskim, francuskim, angielskim niemieckim, łaciną, miał też duże zdolności dyplomatyczne. Jako jedyny Polak przez długie lata korespondował z czołowym humanistą Renesansu - Erazmem z Rotterdamu. Niezwykle ambitny i odważny, przez niektórych badaczy uważany za zwykłego awanturnika. Ożenił się z Anną Kurozwęcką, dziedziczką m. in. dóbr rytwiańskich. Łaski początkowo mieszkał na zamku w Rytwianach, miał jednak duże aspiracje i chciał odgrywać większą rolę w życiu politycznym. W kraju nie mógł zrealizować swoich ambicji. Zaangażował się więc m. in. w przywrócenie na tron byłego króla węgierskiego Jana Zapolyi, co ostatecznie zaprowadziło go do więzienia, a wolność odzyskał dopiero dzięki staraniom polskiego króla.



Jan Magnus Tęczyński (fot. K. Śliwa)

5. Jan Magnus Tęczyński herbu Topór (ur. 1579 r., zm. 17 lipca 1637 r.) – wojewoda krakowski od 1620 r. Był człowiekiem wykształconym, w czasie włoskich studiów zaprzyjaźnił się z Galileuszem. Za czasów Jana Tęczyńskiego Rytwiany przechodziły okres świetności, jego dwór stał się ośrodkiem dworskiej kultury, który liczył się w skali europejskiej. Uzyskane wykształcenie i doświadczenia wyniesione z podróży pozwoliły Tęczyńskiemu zostać mecenasem sztuki, szczodrze wspierającym artystów i uczonych. Zamek w Rytwianach był otwarty dla ludzi sztuki i nauki. Jan Tęczyński zgromadził cenny księgozbiór. Był również fundatorem klasztoru kamedułów w Rytwianach. W 1633 r. Jan Tęczyński poprowadził liczny oddział wojska przeciw Moskwie pod Smoleńsk.



Łukasz Opaliński (fot. K. Śliwa)

6. Łukasz z Bnina Opaliński herbu Łodzia (ur. 1612 – zm. 15 czerwca 1662) – marszałek nadworny koronny od 1650 r. – marszałek sejmu zwyczajnego w Warszawie w 1638 r., polityk, którego zainteresowania polityczne obracały się wokół stronnictwa króla i jego dworu, pisarz polityczny i poeta. „Przez małżeństwo z Izabelą Tenczyńską wszedł w posiadanie dóbr rytwiańskich. Człowiek to wielkiej nauki, znawca języków łacińskiego, greckiego i hebrajskiego. Nie tylko piórem, ale i orężem przysłużył się ojczyźnie. Mężnie stał przy królu Janie Kazi-

mierzu, kiedy brat jego Krzysztof przeszedł do Szweda. W 1651 r. pod Zbaraż przeciwko Chmielnickiemu posłał 120 pieszych i 60 konnych. W 1653 r. Jerzy Rakoczy namówiony przez króla szwedzkiego Karola Gustawa na czele 50 tysięcy Węgrów wkracza do Polski. Jeden z oddziałów tego wojska obległ zamek rytwiański – ale przez załogę zamku mężnie odparty. Było wtedy na zamku uzbrojonego wojska utrzymywanego przez Opalińskiego 1200 ludzi." (W. Siek „Opis historyczny parafii i miasta Staszów do 1918 r.").
Łukasz Opaliński należał do jednych z najbardziej światłych i wybitnych ludzi swoich czasów, uznawany był za człowieka prawego i wzorowego obywatela. Był także znanym bibliofilem, a biblioteka w Rytwianach stała się jedną z największych prywatnych kolekcji w Polsce, liczących się w Europie. Rytwiany przeżywały wówczas okres swojego największego rozkwitu.



Stanisław Opaliński (fot. K. Śliwa)

7. Stanisław Łukasz Opaliński (ur. 1647 r. – zm. 2 czerwca 1704 r.) – syn Łukasza Opalińskiego i Izabeli Tęczyńskiej. Starosta nowomiejski, guzowski i nowokorczyński. Brał udział w wyprawie wiedeńskiej. W bitwie pod Wiedniem w 1683r., osobiście prowadził 1200 pieszych, zaciągniętych swoim kosztem. Wziął na ten cel z klasztoru kamedulskiego w Rytwianach 63 grzywny i 8 łutów srebra, podobno też kazał wtedy pozdzierać wykonane ze szlachetnego kruszcu ozdoby z trumien przodków. Był elektorem Augusta II Mocnego w 1697 roku.
Ożenił się z Marianną Dziulanką, pochodzącą z niższej klasy córką dziedzica ze Szczeki. Wielką miłość, która pokonała uprzedzenia klasowe i majątkowe, przerwała, po pięciu latach małżeństwa, śmierć małżonki. Zrozpaczony mąż kazał zdjąć w wosku pośmiertną maskę z twarzy ukochanej. Maskę do dziś można oglądać w zakrystii kościoła klasztornego w Rytwianach. Po śmierci żony Łukasz Opaliński szukał zapomnienia w książkach. Kolejna żona Stanisława Łukasza została mu wyswatana przez rodzinę, była to stryjeczna siostra Zofia, córka Krzysztofa Opalińskiego. Ona także wcześnie zmarła. Po jej śmierci wstąpił do marynarki. Umarł na morzu. W 1712 r. siostrzenica Elżbieta Sieniawska sprowadziła ciało do Rytwian, poświęcając mu w kościele pokamedulskim marmurowy pomnik i oddzielną kryptę z sarkofagiem.
Stanisław Łukasz Opaliński nie pozostawił po sobie potomstwa. Cały majątek przekazał stryjecznemu bratu Janowi Opalińskiemu, teściowi króla Stanisława Leszczyńskiego. W testamencie wykluczył swoją rodzoną siostrę, Zofię (żonę Stanisława Heraklita Lubomirskiego), a także jej córkę, Elżbietę. Obydwu kobietom udało się jednak obalić testament po wieloletniej rodzinnej batalii o majątek.

8. Elżbieta Sieniawska – (ur.1669 r. – zm. 1729 r.) córka Zofii Anny Elżbiety Opalińskiej. Była dwórką królowej Marii Kazimiery, w 1687 r. poślubiła Adama Mikołaja Sieniawskiego - hetmana wielkiego koronnego. Jako dziedziczka fortuny Herakliusza Lubomirskiego stała się najbardziej wpływową kobietą w kraju.



Elżbieta Sieniawska (fot. K. Śliwa)

Zapewne najwybitniejsza Polka pierwszej połowy XVIII w. Działaczka polityczna na wielką skalę," wielkiego geniuszu, rozumu i obrotu dama". Miała znaczne wpływy na dworach europejskich. Sieniawska dążyła do zalegalizowania elekcji Stanisława Leszczyńskiego oraz usunięcia obcych wojsk z terytorium Rzeczpospolitej. Przez współczesnych zwana była pierwszą damą Rzeczpospolitej i królową bez korony.

Mecenas sztuki, fundatorka i inicjatorka ponad dwudziestu prac restauracyjnych w pałacach i kościołach, fundatorka kościoła wizytek w Warszawie, kościoła w Powsinie, inicjatorka rozbudowy pałacu wilanowskiego.

Wiele uwagi poświęcała licznym rezydencjom. Zamek w Rytwianach, siedziba rodowa jej matki Zofii Lubomirskiej, w czasie wojny północnej mocno zniszczony i splądrowany przez Szwedów poszukujących skarbów, po przejściu w jej ręce nie został odrestaurowany, natomiast dwór w pobliskich Łubnicach został przeobrażony we wspaniałą rezydencję. Jednak Elżbieta Sieniawska nie zamierzała mieszkać ani w Rytwianach, ani w Łubnicach. Wolała Warszawę. Jej najwspanialsza architektoniczna spuścizna – pałac w Wilanowie, stał się ukoronowaniem posagu Marii Zofii, dziedziczki olbrzymiej fortuny Sieniawskich

9. Maria Zofia Sieniawska (ur.1699 r. - zm.1771 r.) – córka Elżbiety i Adama Mikołaja Sieniawskiego. Miała możnych i wpływowych rodziców. O piękną, wykształconą i posażną pannę konkurowało wielu; zwyciężył rywali Stanisław Denhoff, miecznik koronny (potem hetman polny lit.) i uzyskał w r. 1724 zgodę na poślubienie hetmańskiej jedynaczki.



Maria Sieniawska (fot. K. Śliwa)

Dwa lata później Maria Zofia straciła ojca, a w r. 1728 owdowiała. Tym wspanialszą stanowiła „partię" w Rzeczypospolitej, a również jedną z posażniejszych w Europie.

Już po śmierci władczej matki (zm. 1729) młoda wdowa zdecydowała się poślubić Augusta Czartoryskiego. Ich związek okazał się harmonijny, a książę August umiejętnie pomnażał wspólny majątek, stanowiący dzięki posagowi Zofii solidną podstawę pod fundamenty Familii Czartoryskich i Poniatowskich.

Zofia nie zajmowała się polityką, ale dzięki swym rodzinnym powiązaniom ułatwiała kontakty z możnymi rodami, także z niechętnymi Czartoryskim Potockimi. Wraz z mężem podążyła za królem Stanisławem Leszczyńskim, który oczekiwał na pomoc francuską przeciw Sasom i Rosjanom. Miała troje dzieci, syna Adama Kazimierza, córkę Elżbietę (Izabelę) i syna Stanisława, który zmarł na ospę w wieku 7 lat. Zofia zajmowała się życiem towarzyskim, upiększaniem rezydencji, zwłaszcza Puław. Częściowo odremontowała rytwiański zamek. Szanowana, wspierająca Familię swym majątkiem, nie brała czynnego udziału w polityce.



Tadeusz Kościuszko (fot. K. Śliwa)

10. Tadeusz Kościuszko herbu Roch III, właśc. Andrzej Tadeusz Bonawentura Kościuszko (ur. 4 lutego 1746 w Mereczowszczyźnie, zm. 15 października 1817 w Solurze) – polski i amerykański generał, inżynier fortyfikator, uczestnik wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych (1775–1783), przywódca powstania przeciw Rosji i Prusom w Rzeczypospolitej, Najwyższy Naczelnik Siły Zbrojnej Narodowej w insurekcji 1794 roku. Tadeusz Kościuszko nie był właścicielem zamku rytwiańskiego, nawet nie był skoligacony z ówczesnymi właścicielami zamku, ale jego pobyt w tym miejscu jest wart zaznaczenia. „Tu kwaterował Kościuszko, przechodząc przez Staszów pod Połaniec i wtedy kiedy z pod Połańca cofnął się pod Staszów i 7 maja 1794 roku stoczył potyczkę z korpusem Denisowa i Chruszczewa" (W. Siek „Opis historyczny parafii i miasta Staszów do 1918 r."). Na rynku staszowskim odebrał z rąk ówczesnego właściciela dóbr staszowskich i rytwiańskich, ks. Adama Czartoryskiego – męża Marii Zofii Sieniawskiej, 37 armatek i 6.368 granatów o ogólnej wartości 54 tys. zł - sumy na owe czasy olbrzymiej.



Artur Potocki (fot. K. Śliwa)

Rok 1815 – Kolejni właściciele dóbr rytwiańskich to Potoccy, którzy co prawda nie dbali o zrujnowany zamek (nawet go częściowo rozebrali), ale uczynili z Rytwian prężny ośrodek gospodarczy, niemalże stolicę magnackiego „Państwa Staszowskiego".

11. Artur Władysław Potocki herbu Pilawa (ur. 14 czerwca 1850 r. w Krzeszowicach, zm. 26 marca 1890, tamże)

– konserwatywny polityk galicyjski. Syn Adama Potockiego i Katarzyny z Branickich, Posiadał liczne majątki ziemskie, w tym dobra staszowskie i rytwiańskie. Otrzymał tytuł szambelana austriackiego i dożywotniego członka austriackiej Izby Panów. Jako działacz gospodarczy był członkiem licznych organizacji społecznych. Był prezesem Krakowskiego Towarzystwa Ubezpieczeniowego, Towarzystwa Rolniczego oraz Rady Nadzorczej Towarzystwa Ubezpieczeń Wzajemnych. 7 lipca 1877 poślubił Annę Różę Lubomirską (zmarła w 1881) i miał z nią 3 córki: Różę,, Zofię i Annę. Został pochowany 29 marca 1890 w krypcie rodowej Potockich w Krzeszowicach.

Córka Artura Potockiego Róża wyszła w 1897 r. za mąż za Mikołaja Macieja Radziwiłła (1873 - 1920) i wniosła mu pokaźną fortunę. W tym również Rytwiany. Główna siedziba nowych właścicieli znajdowała się jednak w Sichowie. Dopiero kiedy syn Mikołaja Artur Mikołaj Radziwiłł (1901 - 1939) stał się samodzielnym gospodarzem Rytwiany przekształciły się w siedzibę (drugą) tego rodu. Młody gospodarz nie tylko przebudował budynek stojący obok cukrowni na wygodny dwór-pałac (dziś hotel „Rytwiany"), ale również intensywnie gospodarzył.

12. Artur Mikołaj Radziwiłł (ur. 1901 r. – zm. 1939 r.) – w okresie I wojny światowej wstąpił do wojska, po wojnie polsko - sowieckiej wrócił owiany sławą bohatera. Został trzykrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych. Problemy z prowadzeniem gospodarstwa doprowadziły go do bankructwa, zrzekł się więc udziału w majątku na rzecz braci. W 1924 r. wyjechał do Indochin, administrował tam przez dwa lata plantacją kauczuku, po powrocie do kraju otrzymał: folwark Rytwiany, „przemysł rytwiański" oraz dwa młyny w Staszowie. Po wybuchu II wojny światowej wraz z 2 Pułkiem Piechoty stacjonującym w Staszowie wyruszył w sierpniu 1939 r. przeciwko Niemcom. Zginął 9 września 1939 r. w bitwie pod Ołtarzewem, został odznaczony pośmiertnie orderem Virtuti Militari.



Artur Mikołaj Radziwiłł (fot. K. Śliwa)

Po wprowadzeniu reformy rolnej w 1944 r. Radziwiłłowie stracili wielki majątek w Rytwianach oraz w Sichowie Dużym.

Pałac Radziwiłłów

Rytwiany zachęcają również do miłego wypoczynku w dawnym **Pałacu Radziwiłłów**, zaadaptowanym na **hotel o wysokim standardzie**. Pałac ten wybudowany został na początku XX wieku i był rodową siedzibą Krystyny i Artura Radziwiłłów, ostatnich właścicieli Dóbr Rytwiańskich. Jest to budynek jednopiętrowy, murowany z cegły, utrzymany w stylu retro, który pełni jednocześnie funkcję turystyczno–rehabilitacyjną.





Dawna siedziba Artura i Krystyny Radziwiłłów w Rytwianach (fot. K. Śliwa)











W **„Hotelu Rytwiany”** funkcjonuje Zakład Rehabilitacji, bogato wyposażony w nowoczesny sprzęt do rehabilitacji. Obiekt dysponuje sześćdziesięcioma miejscami w pokojach jedno-, dwu- i trzyosobowych oraz trzema apartamentami. Hotel dysponuje salą konferencyjną, bankietową, salą klubową z bilardem oraz restauracją, mogącą pomieścić 130 osób. Hotel przystosowany jest do organizacji wszelkiego rodzaju konferencji, seminariów, szkoleń, wesel oraz innych spotkań biznesowych i okolicznościowych. Sala konferencyjna wyposażona jest w sprzęt audiowizualny oraz multimedialny. Sala bankietowa to bardzo eleganckie i oryginalne miejsce dla organizacji wszelkiego rodzaju spotkań i przyjęć. Miejsce to pozwala na aktywny wypoczynek w przepięknej oprawie krajobrazowej.



Nowa część Hotelu Rytwiany

















Sichów Duży – „Dom i Biblioteka Sichowska" (fot. K. Śliwa)

Dom i Biblioteka Sichowska

W gminie Rytwiany jest jeszcze jeden pałacyk godny uwagi, zlokalizowany w **Sichowie Dużym**, wybudowany w 1809 r. Jego gospodarzami byli kolejno: hr. Adam Potocki, hr. Artur Potocki, Maciej Radziwiłł. Ostatni z właścicieli dokonał gruntownej przebudowy obiektu dostosowując go do potrzeb działalności publicznej.

Pałac, umieszczony w pięknym parku i będący do niedawna w stanie zupełnej ruiny, dziś jest kompleksowo odbudowywany. W stosunkowo niezłym stanie zachowała się murowana **kapliczka ogrodowa** pochodząca z przełomu XIX i XX wieku. Natomiast dawne pomieszczenia gospodarcze zostały przeznaczone na urokliwy pensjonat.



Sichów Duży – kapliczka

W pensjonacie pod jednym dachem znajduje się 13 pokoi (2, 3, 4-osobowych z łazienkami, dostępem do bezprzewodowego Internetu i telewizji satelitarnej), sala jadalna z kominkiem (ok. 30 miejsc),



Odbudowany budynek pałacu w Sichowie Dużym – dawna siedziba Krzysztofa i Zofii Radziwiłłów (fot. K. Śliwa)

oranżeria – sala konferencyjna/okolicznościowa (ok. 100 miejsc), salon wypoczynkowy, czytelnia z kominkiem, telewizorem i odtwarzaczem DVD, sala bilardowa. Organizowane są imprezy okolicznościowe, wesela, chrzciny, spotkania rodzinne i biznesowe, konferencje.



Sichów Duży – pensjonat (fot. D i B Sichowska)



Sichów Duży – czytelnia (fot. D i B Sichowska)

W odbudowanym pałacu powstał dom pracy środowisk twórczych p.n. **„Dom i Biblioteka Sichowska im. Zofii i Krzysztofa Radziwiłłów".** Misją Biblioteki jest zgromadzenie świadectw życia społecznego i duchowego ziemiaństwa, prac o życiu ziemiaństwa oraz historii rodzin. Jednym z nadrzędnych zadań stawianych Bibliotece jest prowa-



Sichów Duży – pensjonat (fot. D i B Sichowska)



Sichów Duży – pensjonat (fot. D i B Sichowska)

dzenie różnorodnych inicjatyw mających na celu przeniesienie świadomości o dorobku, wartościach i duchowości poprzednich pokoleń do czasów współczesnych, inspirując i budując poczucie wartości oraz wzmacniając tożsamość. Równie ważne jest promowanie kultury i historii regionu świętokrzyskiego dając możliwość identyfikacji mieszkańców z ich małą ojczyzną.



Sichów Duży – pensjonat (fot. D i B Sichowska)

Kościół w Strzegomiu

W miejscowości **Strzegom** leżącej w gminie Rytwiany warto zwiedzić jeden z najciekawszych i unikatowych zabytków architektury sakralnej – **modrzewiowy kościół z przełomu XVI/XVII w**. Urzekające wnętrze pozwala przenieść się w przeszłość o kilka wieków. Miejsce to otoczone jest legendami, które podają różne wersje powstania budowli. Jedna z nich mówi, że niewielką świątynię, a właściwie kaplicę, polecił zbudować polujący w okolicznych lasach król Kazimierz Wielki. Modrzewiowe pnie spuszczano z pobliskich wzgórz i w miejscu gdzie się zatrzymały, wzniesiono kościółek. Według innej opowieści, pierwotnie miał stanąć na szczycie wzgórza, ale pnie same w dół powędrowały. Ta ostatnia legenda tłumaczyć też miała pochodzenie nazwy starej wsi.



Strzegom – kościół (fot. K. Śliwa)



Strzegom – kościół wewnątrz (fot. K. Śliwa)

Wzmianka o strzegomskim plebanie Janie pochodzi już z 1326 roku. Jan Długosz zapisał, że ta królewska wieś posiadała kościół parafialny p.w. św. Andrzeja Apostoła. Miał on powstać w 1404 lub 1441 roku.



Strzegom – kościół (fot. K. Śliwa)



Strzegom – ołtarz główny z tzw. Pietą (fot. K. Śliwa)

Wnętrze kościoła urządzono w staropolskim stylu. Mieszczą się tu: późnorenesansowy ołtarz główny z obrazem Piety, barokowe ołtarze boczne oraz chór. Obiekt, systematycznie odnawiany, wart jest uwagi również ze względu na położenie w malowniczej enklawie leśnej.

Strzegomska Pieta

wśród drzew w dolinie
w cieniu wiązu
w starym drewnianym kościółku
ciągle rozgrywa się Pasja
zastygła w bólu
miłująca :Matka
trwa
przy takim cierpieniu
słowa wejść nie mają odwagi
można tylko dziwić się
że jeszcze serce się nie rozsypało
Jedno i drugie
można najukochańszą Krew pościerać
z kamiennej posadzki
która litościwsza była
niż haki rozdzierające ciało
można liczyć że może jeszcze ktoś coś zrobi
można liczyć na drogę
że będzie krótsza mniej stroma i zakurzona
że Krzyż nie będzie szorstki i ciężki
gwoździe nie będą wielkie grube i żelazne
że ziemia szybko wypije spływającą Krew
że śmierć nadejdzie
jak deszcz po suszy
a potem
że skończy się noc

Brat Wenanty Krzysztof (Strzegom, 2004)

Rezerwat przyrody „Dziki Staw"

W Gminie Rytwiany są miejsca o wyjątkowych walorach przyrodniczych. Jednym z nich jest **rezerwat przyrody „Dziki Staw"** w miejscowości Grobla.





Grobla – rezerwat „Dziki Staw"

W skład rezerwatu wchodzi potorfowe jezioro, powstałe na bazie krasowej doliny, otoczone dzikimi, podmokłymi łąkami oraz pięknym 120-letnim modrzewiowym lasem ze wspaniałymi okazami modrzewia europejskiego. W rezerwacie zamieszkują rzadkie gatunki zwierząt, m.in. czarny bocian, perkoz, czapla, wydry, borsuki. Rezerwat powstał w celu ochrony ponadstuletnich drzewostanów modrzewiowych oraz jeziorka potorfowego z chronionymi gatunkami fauny i flory.

Gospodarstwo Rybackie

Miłośnicy wędkarstwa mogą skorzystać z płatnego łowiska w Gospodarstwie Rybackim P. Wacława Szczoczarza w Rytwianach. Gospodarstwo prowadzi hodowlę ryb słodkowodnych w stawach hodowlanych o pow. ok. 176 ha. Podstawową rybą hodowlaną jest karp oraz szczupak, lin, karaś i sum. W Gospodarstwie tym można kupić ryby niemal codziennie.



Wyspa na stawach rybnych (fot. Zb. Kosterski)

Do mniej znanych zabytków Rytwian, ale również godnych poznania należy **dawna ochronka, gorzelnia i cegielnia.**

Ochronka w Rytwianach



Archiwalne zdjęcie Ochronki w Rytwianach (ze zbiorów UG Rytwiany)

Ochronka pochodzi z początku XX w. i jest wyrazem społecznej działalności Macieja Radziwiłła, a zarazem dowodem na bogatą tradycję oświatową w Gminie Rytwiany. W ochronce mogły przebywać dzieci pracowników dworskich oraz mieszkańców wtedy, gdy rodzice pracowali w polu. Ta instytucja przypominała dzisiejsze przedszkole, gdyż młodsze miały zorganizowane zabawy, starsze uczyły się, dzieci dostawały też posiłki. Po wojnie budynek dawnej ochronki pełnił funkcję kaplicy. Od kilku lat budynek czeka na swoje nowe przeznaczenie.



Ochronka w Rytwianach (fot. K. Śliwa)

Gorzelnia



Gorzelnia w Rytwianach (fot. K. Śliwa)

Gorzelnia została otwarta w 1925 r. przez rodzinę Radziwiłłów. W jej zabudowie znalazła się gorzelnia z urzędem, słodownia, kotłownia, suszarnia, dwa budynki mieszkalne, trzy chlewnie i szopa. Budynki, jak i całe zaplecze wybudowane zostały z czerwonej cegły i pokryte dachówką tzw. „karpiówką". Cały budulec pochodził z rytwiańskiej cegielni. Inwestycja została przeprowadzona z rozmachem i zastosowano w niej najnowsze technologie w tej dziedzinie. Wykorzystywano surowce z okolicy: ziemniaki, zboża, buraki cukrowe, owoce. Gorzelnia posiadała własną linię rektyfikacyjną. Pozwalało to na ostateczną produkcję wódki i spirytusu.

Gorzelnia będąca początkowo pod zarządem Krzysztofa Radziwiłła, a następnie Artura Radziwiłła, działała efektywnie , aż do początku II



Gorzelnia w Rytwianach (1942 r.)
(fot. Anna Skoszkiewiczowa)



Gorzelnia w Rytwianach (1968 r.), udostępnił Andrzej Wawrylak

wojny światowej, kiedy to na krótko przerwano produkcję. Wznowiono ją pod zarządem administracji niemieckiej. Po zakończeniu działań wojennych i przejęciu zakładu przez Polskę Ludową, nadal produkowano wyroby spirytusowe, aż do początku lat 70-tych. Niegospodarność i błędne decyzje ówczesnego kierownictwa doprowadziły do zdemontowania części maszyn, wywiezienia ich do innych zakładów. Produkcja została przerwana, a zakład zamknięto.



Gorzelnia w Rytwianach (lata 40-te XX w.), udostępniła Dorota Jastrząb

Dziś zabudowania gorzelni są prywatną własnością. Zniszczone, lecz jeszcze okazałe budynki, widoczne z daleka, przypominają o dawnej świetności Rytwian i radziwiłłowskiego przemysłu.

Cegielnia w Rytwianach

Cegielnia istniała od 1812 roku pod nazwą Zakład Ceglano–Kaflany. Od roku 1870 zatrudniał kilku robotników, a za czasów Macieja Radziwiłła około 100. Wtedy też nastąpiła modernizacja zakładu. Dyrektorem był Stanisław Karpowicz. Cegielnia zaopatrywała w cegłę mieszkańców Rytwian i okolicznych miejscowości, ale także produkowano wysokiej klasy dachówkę „karpiówkę", dachówki felcowane oraz sączki melioracyjne. Dziś jeszcze niektóre z budynków na terenie Rytwian pokryte są dachówką „karpiówką".

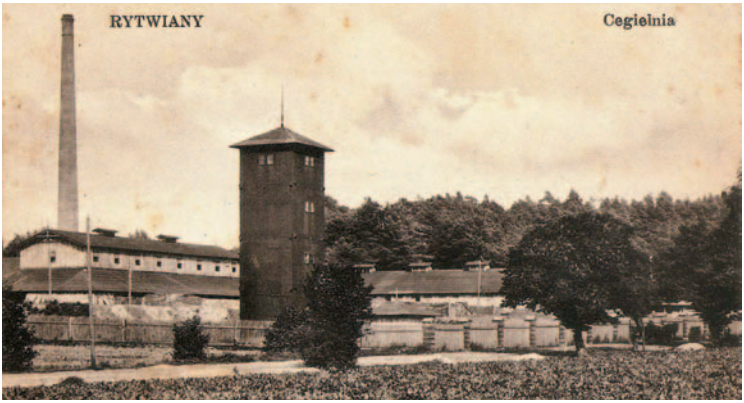


Pozyskiwanie gliny (lata powojenne) udostępniła Dorota Jastrząb

Do produkcji cegły wykorzystuje się zasoby naturalne: pokłady gliny z własnego wyrobiska znajdującego się obok cegielni (tzw. ił krakowiecki). Cegielnia mieści czynny piec kręgowy, piaskownię, dużą glinianke, w której pracuje koparka. Wyrabia się m.in. cegłę pełną. Cykl produkcji cegły nadal jest podobny do tego sprzed lat.



Pozyskiwanie gliny (lata powojenne) udostępniła Dorota Jastrząb



Cegielnia w Rytwianach (1911 r.), udostępnił Leszek Zawada

Cegielnia zajmuje powierzchnię ok. 8 ha i dziennie produkuje około 20–25 tys. cegły lub 10 tys. bloczków. W sezonie zakład zatrudnia kilkanaście osób. Obecnie cegielnia jest własnością prywatną.



Cegielnia w Rytwianach (fot. G. Majsak)

Mały wodospad w Rytwianach

Ciekawostką w Rytwianach jest mały wodospad na rzece Czarnej, położony w dzielnicy Rytwian, nazywanej Kopalinami (ul. Partyzantów).



Mały wodospad w Rytwianach (fot. G. Majsak)

Wodospad, choć nie jest duży, ma w sobie wiele uroku. Pasmo brzóz, świerków, które rozciąga się wzdłuż wodospadu, dodatkowo urozmaica to miejsce. Wierzby płaczące, porastające brzegi rzeki, kładą swe gałęzie ku wodospadowi. Wodospad przybiera kształt schodów pokrytych mchem. W okolicy małego wodospadu występują ryby, żaby, czaple, dzikie kaczki, ślimaki, wiewiórki, ważki i motyle, bażanty, kuropatwy, dziki, sarny, zające. Rzadkim gatunkiem występującym w tych okolicach są bobry. Na ich obecność wskazują budowane na rzece żeremie i charakterystycznie pogryzione pnie drzew. Obecność wodnych raków świadczy o czystej wodzie. Pałka szerokolistna, trzcina pospolita, strzałka wodna, grążel żółty i kaczeńce, to bujna roślinność występująca w tym miejscu. Około pięciu metrów od tego wodospadu znajduje się mała, okrągła wysepka, do której dojście prowadzi przez kamienie rozrzucone na dnie rzeki.

W tym urokliwym miejscu można odnaleźć spokój, ciszę i piękne widoki. Okolica wodospadu była kiedyś często uczęszczanym i odwiedzanym przez całe rodziny miejscem spacerów, wypoczynku i rekreacji. Warto wrócić do tej tradycji.



Upust na rzece Czarnej w Rytwianach (fot. Andrzej Wawrylak)

Młyn na rzece Czarnej w miejscowości Grobla

W miejscowości Grobla znajduje się zespół młyna wodnego na rzece Czarnej. W skład zespołu wchodzą młyn murowany oraz dom młynarza. Całość wpisana jest do rejestru zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego. Młyn, który zbudowany został jeszcze za czasów Potockich, był mły-



Dom młynarza przy młynie w Grobli (fot. Andrzej Wawrylak)



Młyn w Grobli (fot. K. Śliwa)

nem wodnym, turbinowym. W pobliżu znajdował się specjalny kanał i upust grobelny połączony z systemem, który zasilał w wodę okoliczne stawy rybne. W 1930 r. w młynie zainstalowano turbinę elektryczną. Elektrownia wodna w latach międzywojennych i do roku 1950 wytwarzała prąd o mocy 110 V na potrzeby majątku oraz oświetlenia części domostw w Rytwianach. Obecnie obiekt jest nieczynny, stanowi własność prywatną.



Rytwiany-Grobla – pocztówka z początku XX w. (ze zbiorów UG Rytwiany)






Wnętrze młyna w Grobli (fot. Andrzej Wawrylak)



Herby rodziny Radziwiłłów i Potockich na frontowej ścianie młyna (fot. Justyna Żak-Wójcik)

Stowarzyszenie Lotnicze „Rytwiany”
im. Mieczysława Marcinkowskiego

Motolotniarstwo to sposób na wspaniałe widoki i niezapomnianą przygodę. Na terenie Gminy Rytwiany istnieją idealne warunki do uprawiania zarówno para-, jak i motolotniarstwa. Bazą wypadową do podniebnych lotów jest lotnisko przeciwpożarowe w Rytwianach (RYTWIANY: N50 30.833 E21 11.917 IMPDSL). W 2010 r. powstało Stowarzyszenie Lotnicze „RYTWIANY” im. M. Marcinkowskiego, którego działalność ma na celu propagowanie sportów lotniczych, modelarstwa, lotniczych nowinek technicznych.



Motolotnia

Wszystkich chętnych do skorzystania z przelotów motolotnią prosimy o kontakt z P. Szczepanem Zabielskim, tel. 604-448-053 lub Panem Grzegorzem Bąkiem, tel. 696 – 886 – 103.



Zespół Szkół Ogólnokształcących im. Jana Pawła II w Rytwianach (widok z lotu ptaka)

KAJAKIEM Z RYTWIAN DO POŁAŃCA

Przepływająca przez Rytwiany Czarna jest rzeką o długości 61 km. Obejmuje obszar o powierzchni ok. 1377,8 km^2 i jest lewobrzeżnym dopływem Wisły. Jej źródła znajdują się w obrębie torfowiskowego Rezerwatu Białe Ługi, u podnóża Stołowej Góry Pasma Cisowskiego, w południowo-wschodniej części Gór Świętokrzyskich. Nazwa rzeki pochodzi od zabarwienia piasku dennego, którego uwodnione tlenki żelazowo – manganowe tworzą brunatne otoczki na ziarnkach piasku.

Koryto rzeki Czarnej jest głęboko wcięte w podłoże. Rzekę wyróżniają liczne meandry, ukształtowane w wyniku erozji brzegowej i akumulacji materiału. Ogólna wielkość wód, jaką niesie rzeka to 3,24 m3 /s.



Spływ kajakowy na rzece Czarnej

Rzeka Czarna, wraz z sąsiadującym otoczeniem, to obszar o bogatych walorach przyrodniczych. Na terenach leśnych, poprzeplatanych nadrzecznymi łąkami, można spotkać różnorodne gatunki drzew, krzewów i roślin. Tereny te dają schronienie licznym płazom i gadom, m.in.: rzekotka drzewna, ropucha zwyczajna i zielona, zaskroniec, żmija. Najczęściej spotykanymi rybami w tutejszych zbiornikach wodnych są: brzana, karaś, karp, płoć, leszcz, sandacz, węgorz, szczupak, i piskorz.

Wolno żyjące zwierzęta, jakie można spotkać na terenach sąsiadujących z rzeką to: sarny, zające, dziki, łosie, jelenie, lisy, wydry, borsuki i łasice. Ptaki, jakie najczęściej można zaobserwować to: żurawie, bociany, sowy, drozdy, słowiki, dzikie kaczki, gile, kukułki i wiele innych.

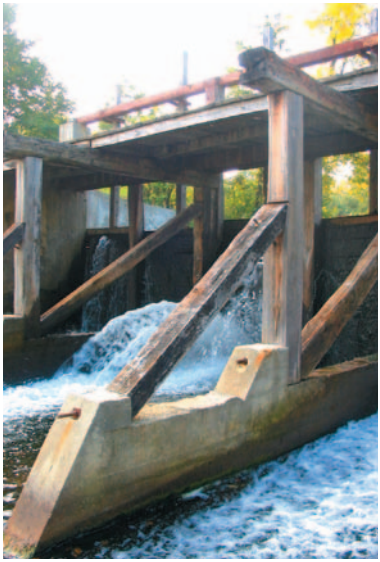
Na całej długości rzeki można spotkać bobry i ich żeremie, czyli konstrukcje ochronno-lęgowe budowane przez bobry. Ślady żerowania tych zwierząt można spotkać na wielu pniach drzew.

Szlak kajakowy i utworzona wzdłuż niego ścieżka ekologiczna – to nowe atrakcje turystyczne, z jakich będą mogli korzystać turyści od-


PRZEBIEG SZLAKU KAJAKOWEGO
Z RYTWIAN DO POŁANCA
Rytwiany
Kaflarnia
Wycinek
"Pustelnia Złotego Lasu"
Nowy
Podkładzie
Rzym
Nowa
Wzory
Krzywda
Kłoda
Zarośla
Zaperebie
Szczeka
Mała Szczeka
Olszyny
Podlesie
Mostków
Trzciny
Strzegomek
Strzegom
Strzegomek Góry
Zalesie
Kurzniki
Osada Leśna
Krakowiak
Niedziałki
Ruda
Rudniki
Kuba
Wymyślów
Bilch
Okrągła
Pisaków
Luszyca
Brzozowa
Pióry
Kamieniec
Sieragi
Zrębin
Kobyśniec
Maliniec
Zdzieci Nowe
Daszyn
POŁANIEC
Łęg
Zawada
Winnica
3km 825m
RZEKA MOCZYDLNICA
14km 55m
RZEKA CZARNA
LEGENDA
- droga krajowa
- droga wojewódzka
- droga powiatowa i gminna
- linia kolejowa
- rzeka, rzeczka, most, kładka, jaz
- znak ostrzegawczy pale
- znak ostrzegawczy niebezpieczeństwo (mosty, kładki, jazy, progi i inne)
- gospodarstwo rybackie
- place: sportowy, zabaw, fontanna
- bar, restauracja; kawiarnia
- stacja benzynowa
- hotel, pałac i dwór
- stanowisko bobrów
- basen, kort tenisowy
- ruiny zamku, pałac
- dom kultury, parking
- pomnik przyrody, zab. parkowe
- kurchan, grodzisko
- inny zabytek
- kościół: murowany, drewniany, klasztor
- kapliczka zabytkowa
- lotnisko sportowo-rekreacyjne
- ośrodek zdrowia, pogotowie
Stanice i kilometraż rzeki:
Stanica nr 1 - KM 20+475
Stanica nr 2 - KM 10+415
Stanica nr 3 - KM 5+330
Stanica nr 4 - KM 4+200
Stanica nr 5 - KM 2+700
Stanica nr 6 - KM 1+100

wiedzający powiat staszowski. Inicjatorem projektu, w ramach którego powstały oba produkty jest Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Wisły".

Szlak kajakowy ma długość ok. 20 km. Rozpoczyna się w Rytwianach, na rzece Moczydlnicy, będącej lewym dopływem Czarnej, a kończy w miejscowości Winnica pod Połańcem. Przybliżony czas spływu wynosi ok. 8 do 12 godzin. Uwarunkowane jest to m.in. poziomem wody w rzece, ilością przeszkód naturalnych czy tez doświadczeniem uczestników spływu. Pod koniec lata 2013 roku „przetarto szlak" podczas inauguracyjnego spływu. Do dyspozycji turystów jest dwadzieścia kajaków. Stanice pozwalają na regenerację sił kajakarzy, przeczekanie złej pogody i bezpieczne zakończenie spływu.



Upust na rzece Czarnej w miejscowości Kłoda (fot. K. Janik)

Istnieją pewne niedogodności, jakie można spotkać na trasie spływu kajakowego. Należą do nich: jazy, wypłycone brody, progi, pozostałości po drewnianych konstrukcjach starych mostów, czy też powalone drzewa lub zakrzaczone koryta. Pomimo tego, jak oceniają kajakarze, naturalne przeszkody tworzą niepowtarzalny klimat przygody, a dodatkowo stwarzają okazję do obserwacji zjawisk, będące efektem działania sił przyrody.

Spływ kajakowy realizowany jest w ramach projektu współpracy pt.: „Atrakcje Krajoznawczo – Turystyczne – Inicjatywa Wspólna" o akronimie AKTIW, efektem którego będzie wyznaczenie szlaku turystycznego na rzece Czarnej, na trasie Rytwiany – Połaniec.

POMNIKI WALK I MĘCZEŃSTWA NA TERENIE GMINY RYTWIANY



Mogiła Powstańców Styczniowych (fot. A. Czerwiec))

Na terenie gminy znajduje się 8 miejsc pamięci narodowej upamiętniających wydarzenia związane z Powstaniem Styczniowym i II wojną światową. Miejsca te znajdują się w lesie zwanym „Czerwony Krzyż", na skraju wsi Wiśniówka, w lasach w okolicy Rytwian, w centrum Rytwian oraz w Strzegomiu.

Czerwony Krzyż:

– płyta upamiętniająca rozstrzelanych w 1942 r. patriotów polskich i radzieckich jeńców wojennych zlokalizowana w lesie zwanym Czerwony Krzyż, około 500 m na północ od drogi wojewódzkiej nr 765;

– głaz pamiątkowy z płytą upamiętniającą to samo wydarzenie zlokalizowany przy drodze wojewódzkiej nr 765, odsłonięty w 1973 r.

Wiśniówka:

– pomnik upamiętniający likwidację przez żandarmerię hitlerowską siedziby centrali redakcji pisma „Odwet" Oddziału Partyzanckiego „Jędrusie" w dniu 17 marca 1942 r., odsłonięty w 1971 r.

Strzegom:

– tablica poświęcona pamięci ofiar hitlerowskiego terroru, rozstrzelanych podczas egzekucji zbiorowej w Strzegomiu – czerwiec 1942 r. (odsłonięty we wrześniu 2004 r.).



Tablica w Strzegomiu (fot. A. Czerwiec))

Rytwiany:

– ul. Leśna (dawniej: Wycinek) – obelisk poświęcony pamięci żołnierzy Wojska Polskiego z Armii Kraków poległych na Ziemi Rytwiańskiej w dniu 10.09.1939 r. w walce z nazistowskim najeźdźcą w obronie Ojczyzny (odsłonięty 10 września 2013 r.).





Obelisk poświęcony pamięci żołnierzy Wojska Polskiego z Armii Kraków poległych na Ziemi Rytwiańskiej w dniu 10.09.1939 r. (fot. A. Czerwiec))

– ul. Sandomierska w kierunku Strzegomia – mogiła Powstańców Styczniowych poległych 17 lutego 1863 r. w kampanii Mariana Langiewicza (odsłonięty w lutym 2013 r.)

– ul. Staszowska, w sąsiedztwie stadionu sportowego. Pomnik poświęcony bohaterskim żołnierzom wojny obronnej 1939 r. oraz wszystkim żołnierzom, partyzantom polskim walczącym o niepodległą Polskę, którzy w jej obronie oddali życie. W 64 rocznicę jej wybuchu w ten sposób hołd złożyli członkowie ZK RP i BWP Koło w Rytwianach oraz mieszkańcy gminy.



Płyta pomnika upamietniajacego mieszkańcow gminy Rytwiany poległych podczas II wojny światowej (fot. A. Czerwiec))

KAPLICZKI

Na terenie gminy zlokalizowanych jest 84 kapliczek i krzyży przydrożnych, będących pamiątką dziedzictwa kulturowego i społecznego. Większość z nich to obiekty proste i ubogie w formie, występujące najczęściej w postaci krzyży przydrożnych, metalowych lub żeliwnych na



Kapliczka z I polowy XIX w. Rytwiany, ul. Klasztorna (fot. A. Czerwiec)

postumencie lub małych kapliczek domkowych na słupie, zlokalizowanych na terenie prywatnych posesji. Z głównych typów tej architektury zauważalny jest brak figur kamiennych.

Wśród nich znajduje się kilka interesujących obiektów:

– 2 kapliczki zlokalizowane na terenie założeń pałacowo-parkowych w Rytwianach i Sichowie Dużym;

– 2 kapliczki domkowe w Rytwianach – przy skrzyżowaniu ul. Klasztornej z ul. Cegielnia i przy skrzyżowaniu ul. Armii Krajowej z ul. Długą;



Kapliczka w Sichowie Dużym w zespole pałacowym. z przełomu XIX i XX w.

– 2 drewniane krzyże – w lesie Czerwony Krzyż w pobliżu drogi wojewódzkiej nr 765 oraz w Święcicy obok remizy OSP;



Kapliczka MB Częstochowskiej z 1904 r Rytwiany ul. Armii Krajowej



Kłoda – krzyż z 1909 r.

– krzyż na murowanym postumencie ufundowany przez robotników Cukrowni Rytwiany z 1909 r. przy ul. A. Radziwiłła w Rytwianach;

– współczesna drewniana kapliczka usytuowana na źródle w lasach rytwiańskich, w pobliżu drogi z Rytwian do klasztoru pokamedulskiego.

SOŁECTWA

RYTWIANY

Największa miejscowość w gminie o bogatej przeszłości historycznej, będąca siedzibą władz gminy, położona nad rzeką Czarną Staszowską, sąsiadująca bezpośrednio z dużym kompleksem leśnym. Przez miejscowość przebiega droga wojewódzka nr 764. Rytwiany zajmują powierzchnię 2.643 ha. Obecnie zamieszkują je 1.884 osoby.

Na terenie Rytwian funkcjonują następujące obiekty użyteczności publicznej: Urząd Gminy Rytwiany, Gminny Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej, Zespół Szkół Ogólnokształcących im. Jana Pawła II, Placówka Poczty Polskiej, Gminne Centrum Kultury, Sportu i Informacji Turystycznej, Gminna Biblioteka Publiczna, Gminny Zakład Komunalny, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej, Oddział Banku Spółdzielczego w Staszowie. Ponadto swoje siedziby mają m.in.: apteka, 2 zakłady fryzjerskie, 7 placówek handlowych, piekarnia, Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska", kwiaciarnia, remiza Ochotniczej Straży Pożarnej, kościół parafialny p.w. Św. Maksymiliana Marii Kolbe, firma Varmil, zajmująca się przetwórstwem drewna na eksport, cegielnia o ponadstuletniej tradycji wytwarzania cegły, ośrodek hipoterapeutyczny i szkółka jazdy konnej, Zakład Przerobu Drewna Rytwiany Adama Linowskiego, Zakład Remontowo-Budowlany ADMA Mariana Maciasa.



GCKiIT w Rytwianach

W Rytwianach znajdują się następujące zabytki: klasztor pokamedulski z XVII w., zabudowania dawnej gorzelni w Rytwianach z I poł. XX w., siedziba ostatnich właścicieli Rytwian Artura i Krystyny Radziwiłłów, która dziś pełni funkcję trzygwiazdkowego hotelu oraz ośrodka rehabilitacyjno–wypoczynkowego, otoczonego starym, malowniczym parkiem, pozostałości gotyckiego zamku z XV w., ze zrewitalizowanym terenem wokół zamkowego muru, przydrożne kapliczki z przełomu XIX/XX w., budynek niegdysiejszej szkoły fabrycznej, budynek byłej kaplicy (dawniej: ochronka – przedszkole), dawne obiekty folwarczne.



Kompleks nowoczesnych boisk sportowych przy ZSO w Rytwianach

W zakresie sportu i rekreacji w Rytwianach działają 2 kluby sportowe: „Baszta" Rytwiany wraz ze szkółką piłkarską dla dzieci i młodzieży oraz „GRYF" Rytwiany.



Stadion sportowy w Rytwianach (fot. A. Czerwiec)

W Rytwianach znajduje się kompleks nowoczesnych boisk sportowych, stadion sportowy z muszlą koncertową i zapleczem socjalnym, 3 place zabaw, gospodarstwo rybackie z płatnym łowiskiem. W miejscowości zlokalizowane jest lądowisko operacyjne dla samolotów realizujących zadania związane z ochroną przeciwpożarową lasów, zgodnie z Programem zabezpieczenia obszarów leśnych na wypadek pożarów. Lądowisko znajduje się na skraju Rytwian w pobliżu stawów hodowlanych i dawnego toru kolejki wąskotorowej. Właścicielem terenu jest Urząd Gminy, a administratorem Nadleśnictwo Staszów. Teren lądowiska posiada obowiązujący miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego z 1997 r. Jedynym wyposażeniem lądowiska są metalowe zbiorniki na wodę do których jest pompowana woda z rzeki Czarnej Staszowskiej.

Przez miejscowość przechodzi zielony szlak turystyczny z Chańczy do Pielaszowa.

Ciekawostka

Ze względu na wyjątkowy urok okolicy klasztoru pokamedulskiego, nakręcono tam w 1973 roku IV i X odcinek serialu historycznego „Czarne chmury". 28 września 2013 r. w refektarzu otwarto muzeum tego filmu. Zgromadzono w nim eksponaty wykorzystywane przy kręceniu serialu. W ogrodach przyklasztornych posadzono aleję osób związanych z filmem. Składają się na nią 22 drzewa podpisane imieniem i nazwiskiem danej osoby.

GMINNE CENTRUM KULTURY, SPORTU I INFORMACJI TURYSTYCZNEJ W RYTWIANACH

W latach 2009-2010 przebudowano budynek po Zakładach Naprawczych, usytuowany w Rytwianach przy ulicy Szkolnej 1 na potrzeby Gminnego Centrum Kultury, Sportu i Informacji Turystycznej.

Podstawowym celem działania Centrum jest prowadzenie wielokierunkowej działalności kulturalnej i sportowej, rozwijającej i zaspakajającej potrzeby ludności oraz upowszechnianie, ochrona i promocja kultury, sportu i tury-

styki oraz utrwalanie i rozwijanie zainteresowań kulturalnych, sportowych i turystycznych społeczeństwa.

Godziny otwarcia:
poniedziałek- piątek 8:00 – 20:00
sobota 9:30 – 16:30



GCKiIT w Rytwianach

SZKÓŁKA PIŁKARSKA
KLUBU SPORTOWEGO „BASZTY" RYTWIANY



Szkółka Piłkarska Baszty Rytwiany

Klub Sportowy „BASZTA" Rytwiany w czerwcu 2012 roku znalazł się w gronie 100 zwycięskich szkółek, spośród kilkunastu tysięcy z całej Polski, w konkursie „Szkółki Piłkarski NIVEA". W nagrodę szkółka otrzymała wysokiej klasy sprzęt sportowy: piłki, stroje sportowe, bramki i inny sprzęt do treningu. Klub uzyskał także dostęp do programu szkoleniowego jednej z najlepszych Akademii Piłkarskich na świecie Ajax'u Amsterdam. Dwóch trenerów przeszło pod okiem szkoleniowców Akademii Ajax'u Amsterdam kilkudniowe, specjalistyczne szkolenie w Opalenicy pod Poznaniem.

Wszystkie zajęcia prowadzone są na najlepiej przygotowanych do tego celu obiektach sportowych na terenie Gminy Rytwiany. W zależności od pogody i pory roku, dzieci trenują na boiskach trawiastych Baszty, przy Zespole Szkół Ogólnokształcących w Rytwianach, na sztucznym boisku Orlik przy Szkole Podstawowej w Sichowie Dużym lub w salach gimnastycznych w Rytwianach i Sichowie Dużym. Najstarsze grupy biorą udział w regularnych rozgrywkach, gdzie konfrontują swoje umiejętności z rówieśnikami z całego województwa. Co roku organizowane są również towarzyskie turnieje piłkarskie (latem: Baszta Cup, zimą, wspólnie z PCS w Staszowie - Turniej Mikołajkowy). Kilka razy do roku działacze klubu spotykają się z zawodnikami i ich rodzicami na wspólnych imprezach integracyjnych. Organizowane są także wyjazdy na najważniejsze imprezy sportowe w kraju.

Obecnie w szkółce trenuje ok. 100 zawodników.

STRZEGOM



Droga łacząca Rytwiany i Strzegom

Wieś Strzegom położona jest w naturalnej otulinie leśnej, w oddaleniu od głównych szlaków komunikacyjnych. Żeby dotrzeć do Strzegomia, starej wsi królewskiej, zagubionej w lasach, należy zboczyć z głównej szosy łączącej Sandomierz ze Staszowem. Przez wieś przebiega droga powiatowa Wiśniówka – Mucharzew. Powierzchnia Strzegomia wynosi 2258 ha. Zamieszkuje ją 468 mieszkańców. Nazwa wsi pojawia się już w XII wieku - na pieczęci zachował się napis „Gniewomir ze Strzegomia".



KGW Strzegom

Bliskość lasów stwarza mieszkańcom dodatkowe źródła utrzymania z tytułu zbiorów owoców runa leśnego: grzybów, jagód, borówek, jeżyn. Owoce runa leśnego trafiają zarówno na lokalny, jak i krajowy rynek sprzedaży. We wsi znajduje się remiza strażacka, 2 placówki handlowe. We wsi znajduje się jeszcze wiele zabytkowych domów drewnianych i zabudowań gospodarczych. Funkcjonuje tutaj jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej oraz Stowarzyszenie Strzegomskie, skupiające mieszkańców zarówno Strzegomia, jak i Strzegomka.

W Strzegomiu znajduje się niezwykle cenny zabytek polskiej drewnianej architektury sakralnej – modrzewiowy kościółek z przełomu XVI/XVII w. Parafia strzegomska istnieje od połowy XIV wieku. Kiedy zbudowano kościół w Strzegomiu, tego dokładnie nie wiadomo. Kronikarz Jan Długosz wspomina o istnieniu w tej wsi drewnianej świątyni p.w. Św. Andrzeja Apostoła, której kolatorem był sam król Polski Kazimierz Wielki. Miejscowa tradycja ludowa przekazuje, że król polując w okolicznych lasach, chciał mieć w pobliżu kaplicę i dlatego kazał wybudować niewielką świątynię. Za wsią ciągnie się pas niewielkich wzgórz, z których ponoć spuszczano potężne, modrzewiowe bale. W miejscu, gdzie się zatrzymały, zbudowano kościół.

Przyjmuje się, że istniejącą świątynię z bali modrzewiowych wzniesiono na przełomie XVI i XVII w. Najstarszymi częściami są prezbiterium i przednia część nawy. Konstrukcję budowli stanowią potężne bierwiona modrzewio-

we, które zostały w środku i na zewnątrz oszalowane deskami. Kościół w Strzegomiu składa się z trzech naw. środkowa, najwyższa, przykryta jest płaskim stropem. Dwie boczne, oddzielone słupkami od środka i znacznie niższe mają stropy skośne, co wynika z kształtu dachu siodłowego, krytego gontem. Wnętrze tego oryginalnego zabytku przepojone jest staropolską atmosferą. Wszystko jest tu miniaturowe: m.in. późnorenesansowy ołtarz głównyz pociemniałym od starości obrazem Piety (uchodzący dawniej za cudowny), XVII-wieczna ambona, barokowe ołtarze boczne.



Kościół w Strzegomiu zimą



Chrystus Zmartchwywstały ze Strzegomia (XV/XVI w.)

Podczas ostatnich prac konserwacyjnych na najstarszych belkach, które stanowiły trzon stropu, odkryto malowidła gotyckie. Jednak najcenniejszym odkryciem okazała się trzymana w skrytce rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego, zdaniem proboszcza ks. kanonika Krzysztofa Lechowicza – używana najprawdopodobniej do wielkanocnej procesji. Jej wiek określono na ok. 500 lat. Zabytkowa figura po renowacji trafiła do diecezjalnego muzeum w Sandomierzu. Niewiele młodsze okazały się kościelne krucyfiksy. Ten przy chrzcielnicy przypisywany jest jednemu z uczniów ze szkoły Wita Stwosza. Są to zatem kolejne dowody na istnienie świątyni w Strzegomiu już w XV wieku. W strzegomskim kościółku zachowały się oryginalne malowidła: gotyckie na najstarszych belkach oraz renesansowe na bocznej boazerii. Ponadto bardzo dobrze zachowane są ambona, chrzcielnica i chór. Te fakty czynią ze strzegomskiej świątyni perłę architektury drewnianej, unikalną w skali regionu.

Ciekawą postacią jest sam ksiądz proboszcz parafii strzegomskiej ks. kanonik Krzysztof Lechowicz, poeta, znany pod literackim pseudonimem „brat Wenanty Krzysztof". Należy do Związku Literatów Polskich. Ma na swoim koncie kilkanaście tomików poetyckich: „Fioletowy wiatr", „Tęsknota", „Kocham, bo



Ambona w strzegomskim kościele

kocham", „Przesłuchanie zakochanego", „Dwie róże", „Zaczekaj, zawołam Miłość", „Jak marmur, krew, światło", „Jeszcze tylko mgła", „Dojrzewanie dębów", „Dla Ciebie, Przyjacielu", „Nie umiem odejść od brzegu oceanu", „Wszystko za mało". Wiersze swoje publikuje w prasie religijnej i literackiej, antologiach między innymi „Wolność nie zniewolona", „Wspólna obecność", „Podkarpacka Izba Poetów", „Cud, który trwa", „A duch wieje, kędy chce". Bierze udział w programach telewizyjnych i radiowych. Został wyróżniony m.in. odznaką „Zasłużony działacz kultury". Sylwetkę księdza Krzysztofa prezentuje słownik „Poeci Winnicy Pańskiej". (Zobacz także strona 49).



Strzegomski kościół



STRZEGOMEK

Strzegomek położony jest wśród malowniczych, niezmąconych cywilizacją lasów, w terenie nizinno – pagórkowatym. Graniczy ze wsią Strzegom. Przez Strzegomek przebiega droga powiatowa Wiśniówka – Mucharzew. Wieś zajmuje powierzchnię 538 ha. Zamieszkuje ją 357 mieszkańców. W Strzegomku znajduje się Zespół Szkolno-Przedszkolny Publiczna Szkoła Podstawowa i Publiczne Samorządowe Przedszkole, boisko wielofunkcyjne, plac zabaw, 1 placówka handlowa, gospodarstwo agrotury-

styczne Małgorzaty Sypniewskiej. Do Strzegomka dojechać można z Rytwian asfaltową drogą gminną przez las – ok. 7 km lub drogą dojazdową od drogi wojewódzkiej na odcinku Staszów – Osiek - ok. 3 km.



Szkoła w Strzegomku (fot. A. Czerwiec)



Gospodarstwo Agroturystyczne Małgorzaty Sypniewskiej w Strzegomku (fot. A. Czerwiec)

Strzegomek znany jest z miejscowych tradycji zbierania przez mieszkańców. owoców runa leśnego, które trafiają na lokalny, a także krajowy rynek. Corocznie, na przełomie lipca i sierpnia, przy Szkole Podstawowej w Strzegomku, odbywa się festyn rodzinny poświęcony okolicznej tradycji zbierania owoców runa leśnego.Wielu mieszkańców Strzegomka aktywnie działa w jednostce Ochotniczej Straży Pożarnej w Strzegomiu oraz w Stowarzyszeniu Strzegomskim.



Świątek wyrzeźbiony przez Pana Zdzisława Pszczołę ze Strzegomka

W Strzegomku mieszka Zdzisław Pszczoła, ludowy artysta rzeźbiarz, który swoją artystyczną duszę zaklina w drewnianych świątkach i postaciach ludzi utrudzonych pracą na roli.

KŁODA

Wieś Kłoda położona jest w dorzeczu rzeki Czarnej. Zamieszkuje ją 589 mieszkańców. Powierzchnia Kłody wynosi 812 ha. Przez wieś przebiega droga wojewódzka nr 764. Funkcjonują tutaj m.in. dwie placówki handlowe, remiza strażacka. W Kłodzie działa jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej oraz Stowarzyszenie „Aktywna Kłoda". W budynku po byłej szkole podstawo-



Budynek dawnej szkoły podstawowej w Kłodzie – obecnie kawiarenka internetowa i świetlica (fot. A. Czerwiec)

wej przy ul. Jana Pawła II 63, mieści się kawiarenka internetowa oraz świetlica. Przy budynku kawiarenki, znajduje się boisko sportowe oraz plac zabaw.

Kłoda – nazwa pochodzi od kłód drzewa spławianych rzeką Czarną do Wisły, znajdował się tam port flisacki.

SZCZEKA

Szczeka to malownicza wieś w Gminie Rytwiany o bogatej przeszłości historycznej. Wieś zajmuje ogólną powierzchnię 1323 ha. Zamieszkuje ją 419 mieszkańców. Szczeka leży w pobliżu drogi wojewódzkiej 764 na odcinku Staszów – Połaniec, a jednocześnie na tyle od niej daleko, że mieszkańców omijają uciążliwości związane z dużym natężeniem ruchu na tej trasie.



Kaplica w Szczece



Legendarny krzyż znajdujący sie w kaplicy w Szczece

Za zabudowaniami znajduje się duży kompleks leśny, co stwarza szanse dla rozwoju agroturystyki.

Najstarszym obiektem w Szczece jest pochodząca z początku XVIII wieku murowana kaplica p.w. Ukrzyżowanego Zbawiciela, wchodząca w skład Parafii Rzymskokatolickiej p.w. Św. Marcina w Połańcu. Z historią jej powstania i krzyżem umieszczonym w głównym ołtarzu związanych jest szereg legend i podań. Według legendy rzeźba Chrystusa na krzyżu została przyniesiona przez wodę podczas ogromnej powodzi. Inna opowieść głosi, że zostawili ją przed ponad trzema wiekami Szwedzi. Nazwa miejscowości pochodzi od wyrazu strzecha, strzeca.

We wsi znajduje się biblioteka wraz ze świetlicą i placem zabaw, remiza strażacka, jedna placówka handlowa, boisko na malowniczej, leśnej polanie. We wsi funkcjonuje jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej.



Szczeka. Filia Gminnej Biblioteki Publicznej w Rytwianach (fot. A. Czerwiec)

W Szczece zwiedzić można jedyną w Gminie Rytwiany winnicę o nazwie Carolus, której właścicielem jest Wacław Szczoczarz, związany ze Stowarzyszeniem Winiarzy Podkarpacia.

Na okoliczność powstania Rytwiańskiego Kółka Łowieckiego w Rytwianach w maju 1928 roku, w szczeckim lesie usypano Kopiec św. Huberta – patrona myśliwych i leśników. Inicjatorem tego dzieła był ówczesny właściciel dóbr staszowskich książę Artur Radziwiłł. W 80-tą rocznicę powstania Koła Łowieckiego „Bór" w Rytwianach, myśliwi uporządkowali kopiec, wkopali krzyż, postawili kamień i tablicę pamiątkową.



Kopiec Św. Huberta w Szczece

NIEDZIAŁKI

Wieś usytuowana wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 764 Staszów – Połaniec. Zajmuje powierzchnię 316 ha. Liczy 196 mieszkańców.

Przepływająca przez tzw. kanał młyński rzeka Czarna zasila młyn wodny. Obok młyna usytuowane są stawy rybne. Działalność usługową prowadzi również tartak w zakresie przecierania tarcicy.



Remiza strażacka OSP Niedziałki (fot. G. Majsak)

We wsi znajduje się remiza strażacka oraz plac zabaw. Mieszkańcy aktywnie biorą udział w działalności jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej.



Młyn wodny w Niedziałkach (fot. A. Czerwiec)

RUDA

Wieś Ruda położona jest na obrzeżach Gminy Rytwiany i sąsiaduje z Gminą Połaniec. Nazwa miejscowości, jak kilkadziesiąt innych takich nazw topograficznych, wiąże się z określeniem terenu z rudą torfiastą lub inną.



I Turniej piłki plażowej w Rudzie



OSP Ruda (fot. G. Majsak)

Zajmuje obszar 454 ha. Zamieszkuje ją 334 mieszkańców. W miejscowości znajduje się remiza Ochotniczej Straży Pożarnej, boisko sportowe, boisko do piłki plażowej, kort tenisowy, plac zabaw, kaplica, 2 placówki handlowe, stacja uzdatniania wody, tartak, gospodarstwo pasieczne, gdzie można nabyć miód i inne wyroby pszczelarskie. We wsi prężnie funkcjonuje

jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej oraz Stowarzyszenie „Przyjazna Ruda", w ramach którego działa także Koło Gospodyń Wiejskich. Ruda znana jest przede wszystkim z uprawy truskawek, a także zbóż i roślin okopowych.

SICHÓW MAŁY

Wieś Sichów Mały leży przy skrzyżowaniu dróg powiatowych Rytwiany – Grobla – Łubnice, Staszów – Koniemłoty – Łubnice. Powierzchnia ogólna wynosi 1845 ha. Sichów Mały zamieszkuje 386 mieszkańców. W Sichowie Małym znajdują się 2 placówki handlowe, remiza strażacka, domek myśliwski Koła Łowieckiego „Knieja", boisko i plac zabaw. Prężnie działa tutaj Koło Gospodyń Wiejskich oraz ludowy zespół śpiewaczy „SICHOWIANIE" pod kierunkiem Doroty Karasińskiej-Kozłowskiej i Gustawa Kozłowskiego.



Domek Myśliwski Koła Łowieckiego Knieja w Sichowie Małym (fot. Hubert Woś)



Zespół śpiewaczy SICHOWIANIE

Wieś sąsiaduje bezpośrednio z pięknym kompleksem leśnym.

SYDZYNA

Sydzyna położona jest na obrzeżach Gminy Rytwiany i sąsiaduje z Gminą Łubnice. Jest to stara miejscowość wymieniana w dokumentach już w 1259 r. jako Sydzina, a w XVI w. jako Sydzyna Duża i Sydzyna Mała. Przez wieś przebiega droga powiatowa Staszów – Rytwiany – Sichów – Łubnice. W pobliżu Sydzyny przepływa rzeka Wschodnia. Niezwykle krajobrazy Sydzyny tworzą rozległe łąki i malownicze zagajniki przechodzące stopniowo w las.



Sydzyna – Filia GCKSiIT w Rytwianach

Obecnie to jedna z najmniejszych obszarowo miejscowości w gminie. Ogólna powierzchnia wynosi 214 ha. Zamieszkuje ją 121 mieszkańców. W Sydzynie znajduje się filia Gminnego Centrum Kultury Sportu i Informacji Turystycznej w Rytwianach oraz plac zabaw.

SICHÓW DUŻY

Wieś Sichów Duży położona jest przy drodze powiatowej Staszów – Koniemłoty – Łubnice. Obejmuje obszar 635 ha. Zamieszkuje ją 581 mieszkańców. W Sichowie Dużym znajduje się Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego im. A. Dygasińskiego. Otoczenie szkoły to 3 ha ponad stuletniego parku. Szkoła w trwałym zarządzie posiada ogółem 23,85 ha, w tym 13 ha gruntów rolnych do kształcenia praktycznego w zawodzie technik mechanizacji rolnictwa.



Kaplica w Sichowie Dużym



Zespół Placówek Oświatowych PSP i P im. Marii Firlejczyk w Sichowie Dużym



Dom i Biblioteka Sichowska

Obok obiektów szkolnych znajduje się Dom i Biblioteka Sichowska im. Krzysztofa i Zofii Radziwiłłów, tj. restauracja, pensjonat i czytelnia. To miejsce z prawdziwą historią, dające możliwość pracy i wypoczynku w starym parku, w eleganckich pokojach, z ciekawą książką i z dobrą kuchnią, opartą o tradycje polskie i francuskie. Znajdujący się obok pensjonatu budynek pałacu, dawnej siedziby rodowej rodziny Radziwiłłów, jest systematycznie odbudowywany i przygotowywany do roli miejsca spotkań ludzi działających na niwie szeroko rozumianej kultury.



Dom i Biblioteka Sichowska (fot. K. Śliwa)

W Sichowie Dużym znajduje się również Zespół Placówek Oświatowych Publiczna Szkoła Podstawowa i Przedszkole im. Marii Firlejczyk w Sichowie Dużym. Placówka posiada salę gimnastyczną oraz plac zabaw i ogólnodostępne boisko sportowe ORLIK. We wsi funkcjonują 3 placówki handlowe, zakład produkcji wędlin, specjalistyczne gospodarstwo ogrodnicze, kaplica, filia Gminnej Biblioteki Publicznej w Rytwianach. Działa także „Stowarzyszenie na rzecz rozwoju wsi Sichów Duży i okolic".



Władysława Czerwiec z Sichowa Dużego – rękodzieło (fot. A. Czerwiec)

PODBOREK

Wieś Podborek położona jest przy drodze powiatowej Staszów – Koniemłoty – Oleśnica. Jest to jedna z mniejszych miejscowości w gminie Rytwiany. Zajmuje obszar 143 ha. Liczy 176 mieszkańców. W miejscowości znajduje się Filia Gminnego Centrum Kultury Sportu i Informacji Turystycznej w Rytwianach oraz jedna placówka handlowa. Podborek jest wsią typowo rolniczą, w której uprawia się głównie zboża i rośliny okopowe.



Podborek – Filia GCKSiIT w Rytwianach

PACANÓWKA

Pacanówka jest jedną z mniejszych miejscowości w Gminie Rytwiany. Przecina ją droga powiatowa Staszów – Koniemłoty – Łubnice. Pacanówkę zamieszkuje 187 mieszkańców. Ogólna powierzchnia gruntów wynosi 197 ha. Miejscowość znana jest, obok tradycyjnych upraw zbóż i roślin okopowych, głównie z upraw sadzonek kwiatów i warzyw.



Pacanówka (fot. Lidia Dziuba)



Bal Przebierańców w Pacanówce (fot. Lidia Dziuba)

W Pacanówce znajduje się filia Gminnego Centrum Kultury Sportu i Informacji Turystycznej w Rytwianach, a tuż obok „Plac rekreacji od juniora do seniora". Plac jest świetną bazą na rodzinny odpoczynek czy aktywny piknik. Działalność mieszkańców skupia się w szeregach „Stowarzyszenia na rzecz rozwoju wsi Pacanówka".

ŚWIĘCICA

Wieś Święcica usytuowana jest wzdłuż drogi powiatowej Rytwiany – Koniemłoty. Liczy 328 mieszkańców i zajmuje powierzchnię 845 ha. Święcica znana jest głównie z upraw warzyw, głównie pomidorów i ogórków pod foliami.



Biesiada Święcicka – przeciaganie liny (fot. A. Czerwiec)

We wsi znajduje się remiza strażacka, 2 placówki handlowe, boisko i dwa place zabaw. Do zagospodarowania pozostaje ciekawy budynek po daw-



Naturalny zbiornik wodny w Święcicy, tzw. Kozieniec

nej Spółdzielni Produkcyjnej. Prężnie działa tu Koło Gospodyń Wiejskich, jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej oraz Stowarzyszenie skupiające mieszkańców Święcicy p.n. „Wspólne Dobro Naszej Wsi".

TUKLĘCZ

Wieś Tuklęcz położona jest przy drodze powiatowej Rytwiany – Grobla – Łubnice. Zajmuje obszar 361 ha. Zamieszkuje ją 231 mieszkańców. Przez wieś przebiega asfaltowa droga gminna. W miejscowości znajduje się remiza strażacka, plac zabaw, boisko, jedna placówka handlowa. Działa Koło Gospodyń Wiejskich i jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej.To cicha, malownicza miejscowość, którą otacza duży kompleks leśny.

Tuklęcz – nazwa pochodzi od legendy przekazywanej z pokolenia na pokolenie, kiedy to pan na Rytwianach wywożąc skarby z zamku przy pomocy służby, zabijał ich po kolei, aby nie wydali nikomu miejsca jego ukrycia. Ostatni z chłopców przeczuł niebezpieczeństwo i uciekając zaczepił o konar. Wtedy to pan zawołał: „tu klęcz" i odciął mu głowę. Stąd wzięła się nazwa miejscowości.



OSP Tuklęcz (fot. G. Majsak)



Zabudowania w Tuklęczy

GAJ ŚWIĘCICKI

Przysiółek wsi Tuklęcz liczący 120 mieszkańców. Położony przy drodze powiatowej Staszów – Rytwiany – Święcica – Koniemłoty. Zabudowania mieszk

kańców w większości sąsiadują z dużym kompleksem leśnym, a także z Rezerwatem Przyrody „Dziki Staw" w miejscowości Grobla. Mieszkańcy aktywnie działają w szeregach Ochotniczej Straży Pożarnej w Tuklęczy oraz w Kole Gospodyń Wiejskich w Tuklęczy.



Gaj Święcicki – dzikie wino (fot. A. Czerwiec)

GROBLA

Grobla to najmniejsza obszarowo i pod względem ludności miejscowość. Powierzchnia ogólna wsi wynosi 43 ha. Miejscowość zamieszkuje 68 osób.



Młyn w Grobli (fot. G. Majsak)

Grobla położona jest nad odnogą rzeki Czarnej, w pobliżu stawów rybnych Gospodarstwa Rybackiego w Rytwianach. Od północy otacza ją kompleks lasów. W miejscowości znajduje się młyn wodny wraz z małą elektrownią, niegdyś będący własnością rodziny Radziwiłłów. Elektrownia wodna w latach międzywojennych i do roku 1950 wytwarzała prąd 110 V na potrzeby majątku oraz oświetlenia części domostw miejscowości Rytwiany.

Miejscem o wyjątkowych walorach przyrodniczych jest położony w Grobli **rezerwat przyrody „Dziki Staw"**. W skład rezerwatu wchodzi potorfowe jezioro, powstałe na bazie krasowej doliny. Otoczone jest dzikimi, podmokłymi łąkami oraz pięknym 120-letnim modrzewiowym lasem ze wspaniałymi okazami modrzewia europejskiego. W rezerwacie zamieszkują rzadkie gatunki zwierząt, m.in. czarny bocian, perkoz, czapla, wydry i borsuki. Rezerwat powstał w celu ochrony ponadstuletnich drzewostanów modrzewiowych oraz jeziorka potorfowego z chronionymi gatunkami fauny i flory.



Grobla – rezerwat „Dziki Staw" (fot. K. Śliwa)

RYTWIAŃSKI KARP I WINO Z WINNICY CAROLUS

We wsi Szczeka w gminie Rytwiany położona jest winnica Carolus, której właściciel Pan Wacław Szczoczarz od dawna związany jest ze Stowarzyszeniem Winiarzy Podkarpacia.

Zajmująca 0,5 ha uprawa winorośli założona została w 2007 r. Rosną tam takie odmiany, jak.: Marechal Foch, Rondo, Regent, Seyval Blanc, Hibernal, Gewurztraminer i kilka odmian deserowych.



Zbiory w winnicy Carolus

Na co dzień pan Wacław Szczoczarz zajmuje się hodowlą ryb, głównie karpi, a że wino dobrze komponuje się z rybnymi potrawami, to jego winiarskie hobby jest równocześnie elementem promocji ryb. Winnica Carolus oferuje nie tylko zwiedzanie winnicy i gospodarstwa rybackiego, ale także degustację wina i rybnych przysmaków. Wędzony karp w połączeniu z winami: hibernalem lub seyvalem, a dla niektórych również z regentem smakuje wybornie.



Grudniowa wydawka karpia

Warto dodać, że rytwiański karp gościł nawet w Rzymie na stole Papieża Franciszka i Papieża Benedykta XVI.





Rytwiański karp i wino z winnicy Carolus

ŁOWISKO DLA WĘDKARZY
NA TERENIE GOSPODARSTWA RYBACKIEGO RYTWIANY

Gospodarstwo Rybackie Rytwiany Wacława Szczoczarza zaprasza na łowisko w maju i czerwcu, w weekendy od godz. 7.00 do godz. 19.00. Zgodnie z regulaminem, wstęp na łowisko dla osób wędkujących jest bezpłatny.Warunkiem rozpoczęcia wędkowania jest zgłoszenie się do osoby obsługującej łowisko.Złapane ryby okazujemy opiekunowi łowiska i kupujemy (minimum 1kg ryb)wg. obowiązującego cennika.

Kontakt telefoniczny:
660 750 640 lub 509 294 655



Grudniowy załadunek karpia



Handlówka, kroczek i narybek karpia

KOŁA ŁOWIECKIE

Prawie 50 % powierzchni Gminy Rytwiany stanowią lasy. Stwarzają one świetne warunki do uprawiania myślistwa. Na terenie gminy działają dwa koła łowieckie: „Knieja" w Sichowie Małym oraz „Darz Bór" w Rytwianach. Skupiają myśliwych i miłośników łowiectwa. Koła organizują także polowania dewizowe.



Stara leśniczówka w Sichowie Małym





Koło Łowieckie Knieja i domek myśliwski w Sichowie Małym (fot. Hubert Woś)

SZLAKI TURYSTYCZNE

Szlaki kulturowe

Przez teren gminy przebiegają 3 szlaki kulturowe. Pierwszym z nich jest **Szlak Architektury Drewnianej** prezentujący zabytkowe obiekty drewniane z terenu województwa. W ramach szlaku wyznaczono 4 trasy i 1 pętlę. Przez teren gminy przebiega fragment trasy nr 1 pomiędzy miejscowością Niekrasów (gm. Osiek), a miejscowością Strzegom (gm. Rytwiany). Na terenie gminy obiektem znajdującym się na liście jest drewniany kościół parafialny p.w. MB Bolesnej i św. Andrzeja z przełomu XVI i XVII w. Trasa szlaku jest wyznaczona i oznakowana – biegnie drogą krajową nr 79 i w miejscowości Trzcianka skręca w drogę lokalną prowadzącą do obiektów w Niekrasowie i Strzegomiu.

Drugim szlakiem jest Rowerowy szlak **„Miejsc Mocy"** prezentujący najważniejsze obiekty sakralne w województwie świętokrzyskim. Szlak tworzy zamkniętą pętlę o długości prawie 600 km. Część pętli prowadzi przez teren gminy Rytwiany na odcinku Niekrasów (gm. Osiek) – Strzegom – Szczeka – Rytwiany – Grobla – Tuklęcz – Sichów Mały – Sydzyna – Wilkowa (gm. Łubnice). Na terenie gminy obiektem znajdującym się na liście jest dawny zespół klasztorny kamedułów w Rytwianach. Szlak jest oznakowanym kolorem żółtym z zarysem kościoła.

Trzecim szlakiem jest rowerowy **Szlak Architektury Obronnej**. Cały szlak relacji Końskie – Kielce liczy 500,5 km. Szlak prowadzi w większości drogami asfaltowymi i jest szczególnie polecaną propozycją dla miłośników architektury obronnej. Przez teren gminy szlak prowadzi od strony Golejowa (gm. Staszów) do Rytwian i dalej przez Groblę, Święcicę, Pacanówkę i Podborek w kierunku Oleśnicy. Na terenie gminy obiektem znajdującym się na szlaku są ruiny gotyckiego zamku w Rytwianach.
W planie zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego (2002) wymieniono nowy szlak kulturowy przebiegający przez teren gminy do upamiętnienia i oznakowania: **Historyczny szlak Piłsudskiego**.

Turystyka piesza

Przez teren gminy przebiega odcinek zielonego szlaku turystycznego PTTK Chańcza – Pielaszów. Na teren gminy szlak „wchodzi" od strony Golejowa (gm. Staszów) i prowadzi przez tereny kolejowe do Rytwian. Przed centrum miejscowości skręca w ul. Armii Krajowej i nią dochodzi do urzędu gminy i przystanku

komunikacji samochodowej. Dalej biegnie ul. Klasztorną dochodząc do zabytkowego zespołu klasztornego. Następnie kieruje się gruntową drogą obok cmentarza parafialnego, za którym skręca w kierunku miejscowości Szczeka. Ze Szczeki biegnie leśnymi drogami w kierunku Połańca. Długość odcinka Golejów – Połaniec wynosi 19 km. Szlak znajduje się pod opieką sandomierskiego Oddziału PTTK.



Rytwiany – przystań kajakowa

Turystyka rowerowa

Przez teren gminy Rytwiany przebiegają oznakowane odcinki szlaków rowerowych: szlak żółty **„Miejsca Mocy"** i szlak czarny **„Architektury Obronnej".**



Rytwiańskie stawy

LOKALNE SZLAKI ROWEROWE

Gmina Rytwiany słynie z pięknych walorów zarówno turystycznych, jak i zabytkowych. Odwiedzający Gminę Rytwiany mogą skorzystać z uprawiania różnych form wypoczynku, m.in. z turystyki pieszej lub rowerowej. Oto propozycje skorzystania z lokalnych szlaków rowerowych

I etap trasy rowerowej (krótsza trasa rowerowa ok. 4 godz. – **trasa zielona**); **Staszów – Rytwiany Kopaliny – stawy rybne – Rytwiany Piaski – Golejów.**

II etap trasy rowerowej (długa trasa rowerowa ok. 8 godz. – **trasa niebieska**); **Golejów – klasztor pokamedulski w Rytwianach – Kłoda Niwa – Kłoda Krzywda – Rytwiany Niwy – kaplica Radziwiłłowska – Hotel „Rytwiany" – stawy rybne – Grobla – Koniemłoty – Sielec – Staszów.**

III etap trasy rowerowej (długa trasa rowerowa ok. 45 km – **trasa czerwona**); **Golejów – klasztor pokamedulski w Rytwianach – cmentarz przyklasztorny – Szczeka – Ruda – Kłoda Kolonia – Kłoda Krzywda – Rytwiany Niwy – kaplica Radziwiłłowska – Grobla- Tuklęcz – Sichów Duży – Święcica – Rytwiany – Golejów.**

IV etap trasy rowerowej (długa trasa rowerowa ok. 40 km – **trasa żółta**); **Zespół Szkół Ogólnokształcących w Rytwianach – cegielnia – pomnik powstańców styczniowych – Strzegomek – Strzegom – Szczeka – Ruda – Kłoda Kolonia – Rytwiany Niwy – Rytwiany – śluza wodna („przepompownia") – Staszów –Golejów.**



Stawy rybne w Rytwianach (fot. Stowarzyszenie Lotnicze RYTWIANY)

TRASY SAMOCHODOWE

1. Rytwiany – Staszów – Bogoria – Iwaniska – Ujazd – Iwaniska – Opatów – Włostów – Lipnik – Kleczanów (ośrodek sadowniczy) – Sandomierz – Koprzywnica – Osiek –Staszów – Rytwiany (około 130 km).

2. Rytwiany – Staszów – Chańcza wieś – Raków - Szydłów – Kurozwęki – Staszów – Rytwiany (około 40 km).

3. Rytwiany – Staszów - Mostki – Wiśniowa – Czajków – Wiśniówka – Staszów – Rytwiany (około 38 km).

4. Rytwiany – Kłoda – Niedziałki - Rudniki – Połaniec – Ruszcza – Łubnice – Beszowa – Zborówek – Łubnice - Wilkowa – Sichów Mały – Sichów Duży – Tuklęcz – Rytwiany (około 60 km).

5. Rytwiany – Ujazd (jak wyżej) – Klimontów – Sulisławice – Łoniów – Osiek – Staszów – Rytwiany (79 km).



Rytwiany – zrewitalizowany teren wokół zamku nocą (fot. A. Czerwiec)

GOSPODARSTWO AGROTURYSTYCZNE
MAŁGORZATY SYPNIEWSKIEJ W STRZEGOMKU

To pionierskie gospodarstwo agroturystyczne w Gminie Rytwiany. Właścicielka, Pani Małgorzata Sypniewska, wkłada wiele pracy i starań, by uatrakcyjnić swoją ofertę i w ten sposób przyciągnąć turystów do swojego domu.



Na gości czeka 5 przytulnych pokoi, wygodna łazienka, kuchnia pozostająca do dyspozycji wypoczywających z pełnym wyposażeniem, domowe, pyszne jedzenie, ekologiczne warzywa i owoce z własnego ogrodu, produkty mleczne (mleko, sery, jaja), własne wędliny. Gospodarstwo posiada również miejsce na ognisko i grilla, mini plac zabaw dla dzieci, altankę, własny las doskonały na grzybobranie, spacery, wycieczki piesze i rowerowe. To idealne miejsce dla tych, którzy w ciszy i spokoju szukają odpoczynku i wytchnienia.

Gospodarstwo agroturystyczne położone jest pośród malowniczych lasów i łąk. Okolica obfituje w zabytki i piękne krajobrazy i zachęca do aktywnego spędzania czasu.





Kontakt:
Małgorzata Sypniewska
Strzegomek, ul. Dojazdowa 34, 28 - 221 Osiek
tel. 15/864-63-69

OŚRODEK HIPOTERAPII
I REKREACJI KONNEJ W RYTWIANACH

Ośrodek położony jest w Rytwianach. Sąsiedztwo lasów i łąk sprawia, iż jest to wymarzone miejsce do turystyki konnej.



(fot. G. Majsak)

Ośrodek powstał w 2009 roku, posiada licencję wydaną przez Ministra Sportu i Turystyki oraz Polski Związek Hipoterapeutyczny do prowadzenia zajęć hipoterapii na zlecenie lekarza i według wytycznych specjalistów. Założycielem ośrodka jest Pani Monika Majcherska, z wykształcenia pedagog rodziny i socjoterapeuta, instruktor hipoterapii i rekreacji konnej. Zdobyte doświadczenie w pracy z osobami niepełnosprawnymi oraz wiedza pedagogiczna i rodzicielska (ponieważ sama jest matką niepełnosprawnego dziecka) pozwala jej połączyć pasję z wykonywaną pracą. Ośrodek jest obiektem całorocznym, prowadzi działalność rehabilitacyjno- sportową, dysponuje krytą ujeżdżalnią z poczekalnią, placem zabaw, miejscem na ognisko, trampoliną. Ośrodek posiada 10 koni, w tym 4 do hipoterapii. Ośrodek zajmuje się prowadzeniem zajęć hipoterapii, nauką jazdy konnej, organizacją pikników dla grup zorganizowanych (np.: Dzień Dziecka, Dzień pieczonego ziemniaka, organizacją Wigilii wśród zwierząt, Mikołajki, ferie zimowe i obozy jeździeckie).

Oferta dla szkół obejmuje:

- dzień w stadninie – zajęcia przyrodniczo-dydaktyczne
- obozy jeździeckie
- przejażdżki kucykiem
- warsztaty wyrobów ze słomy
- naukę jazdy konnej
- rajdy konne
- organizację imprez okolicznościowych

Kontakt:
„Hipika Gabi" – Ośrodek Hipoterapii i Rekreacji Konnej
ul. Połaniecka 73, 28 – 236 Rytwiany
email: mmajcherska@wp.pl
tel: 513-149-908

CYKLICZNE IMPREZY PLENEROWE ODBYWAJĄCE SIĘ NA TERENIE GMINY RYTWIANY

1. czerwiec – piknik rodzinny Szkółki Piłkarskiej Klubu Sportowego „BASZTA" Rytwiany,
2. lipiec – turniej piłki plażowej w Rudzie o Puchar Wójta Gminy Rytwiany,
3. ostatnia niedziela lipca – festyn rodzinny p.n. „Święto Runa Leśnego" przy Szkole Podstawowej w Strzegomku, okazja do degustacji potraw regionalnych z wykorzystaniem owoców leśnych, a także wzięcia udziału w zabawnych konkursach i grach sportowych
4. 15 sierpień – doroczny, mający już 377-letnią tradycję, gromadzący kilka tysięcy uczestników odpust na terenie klasztoru pokamedulskiego w Rytwianach, z niezliczoną ilością kramów i różnorodnych atrakcji dla całych rodzin, a także wystaw i okazją do degustacji potraw regionalnych
5. 15 sierpień – festyn rodzinny p.n. „Jarmark Rytwiański" w Rytwianach na terenie parku przy Hotelu Rytwiany, koncerty, wystawy, konkursy, kramy z pamiątkami, atrakcje dla dzieci
6. ostatnia niedziela sierpnia – dożynki gminne na terenie stadionu sportowego w Rytwianach, i okazja do poznania lokalnych tradycji i folkloru, skosztowania dań regionalnych, wysłuchania ciekawych koncertów,
7. ostatnia niedziela września – „Leśna Apteka" na terenie klasztoru pokamedulskiego w Rytwianach - największy w regionie kiermasz produktów naturalnych i jedna z niewielu okazji, aby domową apteczkę przygotować na jesienną pluchę i zimowy mróz.



Rytwiany – zespół pokamedulski nocą (fot. K. Śliwa)

WAŻNE ADRESY

ATRAKCJE TURYSTYCZNE , ROZRYWKA, KULTURA

Gminne Centrum Kultury Sportu i Informacji Turystycznej w Rytwianach
ul. Szkolna 1, 28 – 236 Rytwiany
tel. (15) 838-54-06
e-mail: gckrytwiany@wp.pl
www.gckrytwiany.pl

Gminna Biblioteka Publiczna w Rytwianach
ul. Szkolna 1, 28 – 236 Rytwiany, tel. (15) 864-78-54
e-mail: gbp.rytwiany@op.pl
www.gbprytwiany.naszabiblioteka.com
Filia GBP w Szczece
Szczeka 23, 28 – 236 Rytwiany
Filia GBP w Sichowie Dużym
Sichów Duży 88, 28 – 236 Rytwiany, tel. (15)821-64-72

Stowarzyszenie Lotnicze „Rytwiany" im. Mieczysława Marcinkowskiego
Rytwiany, ul. Szkolna 1, 28 – 236 Rytwiany
Kontakt: Szczepan Zabielski, tel. 604-448-053

HIPIKAGABI Ośrodek Hipoterapii i Rekreacji Konnej
Monika Majcherska
Rytwiany, ul. Połaniecka 73, tel. 513-149-908
www.hipikagabi.pl

Klub Sportowy „Baszta" Rytwiany
ul. Staszowska 15, 28-236 Rytwiany
Kontakt: Arkadiusz Zapalec 505-032-459
e-mail: baszta@baszta.net.pl
www.baszta.net.pl

Uczniowski Ludowy Klub Sportowy „GRYF" Rytwiany
przy Zespole Szkół Ogólnokształcących w Rytwianach
ul. Szkolna 9/1, 28-236 Rytwiany, tel.(15) 864 - 75 11, (15) 864 - 75 12

BAZA NOCLEGOWA i BAZA GASTRONOMICZNA

Pustelnia Złotego Lasu w Rytwianach, Centrum Terapeutyczne
ul. Klasztorna 25, 28-236 Rytwiany, tel. (15) 864-77-95
www.pustelnia.com.pl

Hotele * Rytwiany, Kompleks Pałacowo – Parkowy**
Centrum Biznesu, Zdrowia i Urody
ul. Artura Radziwiłła 19, 28 – 236 Rytwiany, tel. (15) 864 32 55
www.hotelrytwiany.pl

Dom i Biblioteka Sichowska im. Krzysztofa i Zofii Radziwiłłów Sp. z o.o.
Restauracja, pensjonat, czytelnia, Tenis, golf, plac zabaw
Sichów Duży 88, 28-236 Rytwiany, tel. (15) 864-16-28
e-mail: sichow@sichow.eu
www.sichow.eu

GOSPODARSTWO AGROTURYSTYCZNE
Małgorzata Sypniewska
Strzegomek, ul. Dojazdowa 34, 28 - 221 Osiek, tel. (15) 864-63-69

GOSPODARSTWO RYBACKIE
Gospodarstwo Rybackie Rytwiany
Wacław Szczoczarz
Rytwiany, tel. (15) 842-39-10, 606-499-449
www.polskikarp.pl

GOSPODARSTWA ROLNE I OGRODNICZE
GOSPODARSTWO ROLNE MARII KALINOWSKIEJ
Szkółka botaniczna
zakup borówki amerykańskiej, żurawiny , królików
Maria Kalinowska
ul. Rytwiańska 62, Strzegomek, 28 – 221 Osiek, tel. 510-136-415
www.kalinowscy.za.pl
e-mail: gospodarstwo.kalinowscy@gmail.com

GOSPODARSTWO OGRODNICZE "GÓRNIAKI"
Zbigniew Górniak z rodziną
Specjalistyczna produkcja warzyw i owoców (truskawki) oraz zbóż
Sichów Duży
28 – 236 Rytwiany
tel. 502-577-353
www.gorniaki.ovh.org
e-mail: gremi.gorniak@poczta.fm

PARAFIA RZYMSKOKATOLICKA W STRZEGOMIU
ZABYTKOWY MODRZEWIOWY KOŚCIÓŁ Z XVI/XVII w.
ul. Kościelna 12, 28 – 221 Osiek
tel. (15) 864-11-36

Bank Spółdzielczy w Staszowie O/Rytwiany
Rytwiany, ul. Staszowska 8, 28 – 236 Rytwiany
czynny: poniedziałek – piątek, godziny otwarcia: 7. 30 – 17.00
tel. 15/864-74-10
www.bs.staszow.com

Poczta Polska Centrum Sieci Pocztowych
Urząd Pocztowy
28 – 236 Rytwiany, ul. Armii Krajowej 8
godziny otwarcia: 8.00 – 15.00
tel. 15/833 – 16 – 18

PUNKT PRZYJĘĆ INTERESANTÓW KOMENDY POWIATOWEJ POLICJI W STASZOWIE PRZY URZĘDZIE GMINY W RYTWIANACH
czynny jest w dniach:
- poniedziałki w godz. 12.00 – 14.00
- czwartki w godz. 13.00 – 15.00
telefon kontaktowy:
- 15/ 864-79-54,
- 15/864-72-14 lub 997

GMINNY SAMODZIELNY PUBLICZNY ZAKŁAD OPIEKI ZDROWOTNEJ W RYTWIANACH
ul. Kościelna 9, 28 – 236 Rytwiany
tel./fax.: (15) 864 74 28
godziny przyjęć: poniedziałek - piątek 8.00 - 18.00
W pozostałych godzinach w nagłych przypadkach należy zgłaszać się na Izbę Przyjęć staszowskiego szpitala.

Wykaz źródeł i literatury

I. Opracowania
Strategia Rozwoju Gminy Rytwiany, Świętokrzyska Agencja Rozwoju Regionu S.A, Zespół Ekspertów pod kierownictwem dr inż. arch. Zdzisława Rezmera, Kielce 2000 r.,
Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Rytwiany (zmiana), Zespół Ekspertów pod kierownictwem mgr Władysława Gurdaka, Rytwiany 2013 r.,
Zamek w Rytwianach – dokumentacja naukowo- historyczna oprac. na zlecenie Urzędu Wojewódzkiego w Tarnobrzegu – oprac. mgr Jerzy Zub, Tarnobrzeg 1986.

II. Literatura
Adamczyk M., Adamczyk S.J., Tropami Wiślan po ziemi świętokrzyskiej, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2008,
Fijałkowski J., Zarębski M. A. Zamki, pałace i dworki ziemi staszowskiej, Staszowskie Towarzystwo Kulturalne, Staszów, 1989,
Gosztyła M., Proksa M., Zamki Polski południowo – wschodniej, Polski Związek Wschodni 1997,
Maj S., Radziwiłłowie na Ziemi Staszowskiej, Staszowskie Wydawnictwo Kulturalne, Staszów 1985,
Makowska A., Prywatne miasto Staszów i dobra staszowskie, PWN, Warszawa 1981,
Myjak J., – Rytwiany i okolice (informator krajoznawczy), PAIR MYJAKPRESS, Sandomierz 1997,
Siek W., Opis historyczny miasta i parafii Staszów, Część 1, nakładem Parafii Rzymsko-Katolickiej, Staszów 1990,
Słownik geograficzno – krajoznawczy Polski, PWN, Warszawa 2000,
Zarębski M. A., Spacerkiem po Ziemi Staszowskiej, Staszowskie Towarzystwo Kulturalne, Staszów, 1990.

III. Strony internetowe
www.hipikagabi.pl
www.polskikarp.pl
www.pustelnia.com.pl/
www.sichow.eu
www.up.krakow.pl/whk/biblioteki/opal
www.staszow.radom.lasy.gov.pl/rezerwat-przyrody-dziki-staw-#.VCugLleHjm4
www.wrota-swietokrzyskie.pl
www.zamki.res.pl/rytwiany.htm



ISBN 978-83-60145-68-5

9 788360 145685